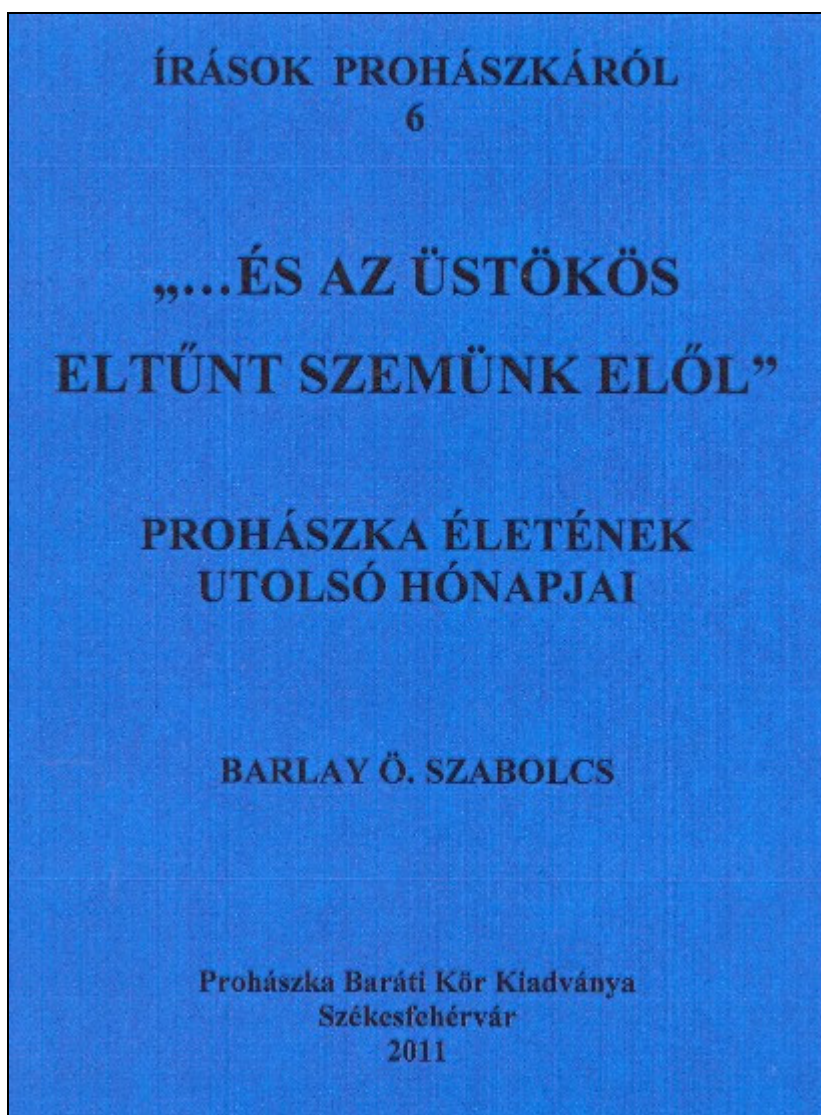

Barlay Ö. Szabolcs **„...És az üstökös eltűnt szemünk előtt”**

Prohászka életének utolsó hónapjai

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Barlay Ö. Szabolcs
„...És az üstökös eltűnt szemünk elől”

Prohászka életének utolsó hónapjai

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 2011-ben jelent meg a Prohászka Baráti Kör kiadványaként, Székesfehérvárott, az ISBN 978-... azonosítóval, az *Írások Prohászkaról* c. sorozat 6. köteteként. Az elektronikus változat a szerző engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	5
Események dokumentumok alapján	7
1926. november 20.....	7
1926. november 21.....	7
1926. december.....	7
1926. december 12.....	7
1926. december 19.....	12
1926. december 24.....	12
1926. december 25.....	12
1926. december 26.....	13
1926. december 28.....	13
1927. január 1.....	13
1927. január első hete	13
1927. január 11.....	14
1927. január 13.....	14
1927. január 15.....	14
1927. január 16.....	14
1927. január 20.....	15
1927. január 23.....	15
1927. január 24.....	16
1927. január 30.....	16
1927. február 6.....	17
1927. február 14.....	17
1927. február 15.....	18
1927. február 16.....	18
1927. február 20.....	18
1927. február 27.....	18
1927. március 7.....	19
1927. március 8.....	19
1927. március 8–12.....	19
A veszprémi lelkigyakorlat.....	19
1927. március 14–18.....	22
A pápai lelkigyakorlat.....	22
1927. március 20.....	27
1927. március 21–24.....	29
A pécsi lelkigyakorlat	29
1926. március 27.....	37
1926. március 28–április 1.....	38
Az utolsó hét, lelkigyakorlat az Egyetemi templomban	38
1926. április 2.....	45
Prohászka Ottokár halála	45
1926. április 3–6.....	48
Prohászka Ottokár ravatala és temetése	48
Halála után	51

Források	54
Névmutató	56

Bevezetés

Tanulmányom címe attól a pécsi egyetemista leánytól származik, aki 1927. márciusában Prohászka Ottokár lelkigyakorlatán vett részt a pécsi Egyetemi templomban. Ezt a lelkigyakorlatot májusban, vagyis Prohászka halála után közre is adták. Ennek előszavában olvasható ez a gondolat: „az üstökös eltűnt szemünk elől”. Vagyis megrendülve a püspök tragikus halála miatt sírva írta, hogy többé nem láthatják az égen az ő üstökösüket.

Prohászka valóban üstökösként jelent meg a magyar hívek és istenkeresők égboltján. Jelen tanulmányommal azt kívánom bemutatni, hogy életének utolsó hónapjaiban orvosainak tiltása ellenére is milyen hőiesen viselte az egyre növekvő fizikai megterheltségét, és hogyan emelkedett ezek fölé.

Halála előtt egy évvel Kaposvárott tartott lelkigyakorlatot. A Szociális Missziótársulat külső tagja, Hegyi Árpádné jegyezte föl a következő megszívlelendő sorokat: Kérte sokak nevében, vigyázzon egészségére, „mert sokkal nagyobb kincs nekünk a Maga élete, ha tovább tart, mint ha sokat ad is, de rövidebb ideig adhat.” Erre ő ezt válaszolta: „Óh, én nem kímélem magamat, és addig fogok dolgozni az Úr Jézusnak, míg Ő egyszer meg nem fogja a kezemet, és azt nem mondja: – Fiam! Most elég! És én akkor meghajtom fejemet, és azt mondom – Fiat voluntas tua!” (Legyen meg a Te akaratod!)¹

Számos olyan adatunk van, melyekből biztosan következtethetünk arra, hogy ő tisztában volt azzal, hogy életének lobogó gyertyája hamar ki fog aludni. A gyakori lábfájás, a hirtelen orrvérzés, étvágytalansága, évek óta tartó álmatlansága jelezte, hogy valami nagy baj van szervezetében. Ennek ellenére tudatosan folytatta munkáját, sőt azt egyre intenzívebben, apostoli lángolással tette.

Hogy ezt mások is észrevették, különösen szűk ismeretségi köre, arról több feljegyzésünk is van. A székesfehérvári aula irodaigazgatójának, Potyondy Imrének visszaemlékezésében például ilyen mondatokat találunk: Többször beszélt vele a haláláról. Nem egyszer megtörtént, hogy akták aláírása közben, átszellemülten megfogta Potyondy kezét, és egy-egy utasítást adott temetésére vonatkozólag. Ilyenkor elkomorodott. Ezekből a megjegyzéseiből lassan összeállt az igazgató számára a püspök akaratára temetését illetően.²

„A munkában, önmaga odaadásában még a hetedik évtized vége felé járva sem ismert magával szemben kíméletet. «Nem kell sajnálni a lángot – mondja egyik beszédében – hogy ég. Lobogjon! Az a zenéje. Sajnáljuk inkább az üszköt, mely lángot, lobbot vetni nem bír. Ne sajnáljuk azt a lángot sem, mely fenn az agyban vagy a szívben ég sokaknak biztatására, épülésére, üdvére. Ne sajnáljuk az embert, aki elég.»” – írja Némethy Ernő, Prohászka lelki gyermeke, Budapesten titkára, állandó kísérelője, és akire szellemi hagyatékát hagyta Prohászka.³

Jelen tanulmány összegyűjti azokat az adatokat, álljanak azok akár pár mondatból is, melyek igazolják, milyen felfokozott tempóban élte utolsó néhány hónapját. Látni fogjuk, hogy ezekben a hetekben még jobban, és az eddigieknél is lángolóbban Isten szolgálatának szentelte minden percét. A bevezetőben itt most csak egyre utalok a sok közül. A pécsi lelkigyakorlaton jelen volt Lea nővér, a Szociális Missziótársulat tagja, és ezeket üzente nővéreinek: „Tessék elhinni, püspök atyánk nem él sokáig! Olyan lángoló, olyan önmaga-fölötti. Úgy ég, mint a kialvásra készülő óriási fáklya.”⁴

Halála látszat szerint váratlan volt. A valóság azonban az, hogy sejtette halálának még az évét is. Egyik kedves híve, özv. Báthory Nándorné számol be arról, hogy 1926 telén a székesfehérvári aulában lelkigyakorlatot tartott neki. Egy alkalommal csendesen bement

¹ HK, 1196. cikkely

² FH 1927. ápr. 10. Beszélgetés dr. Potyondy Imre püspöki irodaigazgatóval, vezércikk

³ NE, 35. o.

⁴ HK, 879. cikkely

szobájába, amit a püspök nem vett észre. Lehunyt szemmel ült, és maga elé suttogta a következő megrendítő mondatot: „*A sírkövön lesz: «Élt 69 évet.»*” Prohászka saját hangjára eszmélt föl, összerázkódott, és csodálkozva nézett Báthorynéra.⁵

Titkárai, az aula személyzete nagyon féltette egészségét. Némethy Ernő írja: „*Fél évvel a halála előtt Balatonfüreden volt gyógykezelésen.*”⁶

Prohászka nagyon ritkán, mondhatnám soha nem beszélt megrokkant egészségéről. Naplójában találunk néhány utalást arra, hogy orvosai Karlsbadba küldték.⁷ Vagy egy véletlenül megtalált gyászjelentés hátlapjára írt mondattöredékből tudjuk, hogy Kosztolányi Dezső író látogatását azzal háritotta el, hogy orvosai lábfájás miatt minden szerepléstől eltiltották. Az aulában tevékenykedő papjainak többször mondta, hogy 70 éves korában nyugdíjba megy. Ez azért is érdekes szándék, mert abban az időben a megyés püspökök életük végéig stallumukban maradtak. Figyelmeztette őket, hogy ők is idejében álljanak félre, mielőtt az öregkor gyengeségei jelentkeznek.

---

⁵ HK, 890. cikkely

⁶ HK, 607. cikkely

⁷ Napló, 1915. jún. 30., 1915. aug 15., 1923. ápr. 5.

Események dokumentumok alapján

1926. november 20. szombat

A budapesti Egyetemi templomban a szokásos havi lelkigyakorlatot tartotta a Szociális Missziótársulat külső tagjainak.

1926. november 21. vasárnap

A Pesti Vigadóban, a Szent István Akadémián *Hűlő Világ* címen a Szent Ferenc ünnepségen nagyszerű beszédet mondott.⁸

1926. december

December folyamán ünnepelték Prohászka püspökké szentelésének 20. évfordulóját. Ehhez Némethy Ernő feljegyzéseiben találtunk utalást. Ezt írja: „Amikor 1926 decemberében Budapesten az egész ország a püspöknek húsz éves püspöki jubileumát ünnepelte, nagybányai vitéz Horthy Miklós kormányzó, a hercegprímás és az egész ország reprezentánsainak jelenlétében minden jelen lévő úgy érezte, hogy Püspökatyánk fennkölt alakja... grandiózus mértékkel és melegebb színekkel van a magyar közéletbe belerajzolódva, mint valaha...”⁹

1926. december 12. vasárnap

A december legnagyobb eseményéről hosszan írnak a visszaemlékezők. Ennek jobb megértéséhez szükséges néhány gondolatot írni háttér magyarázatként.

1924 egyik délelőttjén a később nagy hírre szert tevő dr. Dienes Valéria, a különben hitehagyott Bergson-tanítvány „véletlenül” betért a pesti Ferencesek templomába. A nagy fénnel körülvett Oltáriszentség előtt egy pillanat alatt megtért, és pár órán belül a gyóntatószobában egy ferences atyánál életgyónást végzett, és másnap megáldozott. Nem sokkal azután a Városmajorban megismerkedett Kriegs-Au Emillel, aki Prohászka-hoz irányította őt.¹⁰

Ez a két gyermekes, 40 év körüli, elvált asszony hallgatott a tanácsra, és felkereste Prohászka püspököt. Az első találkozás 1924. május 10-én történt Székesfehérvárott, és azt követően a neves filozófusnő és Prohászka között mély lelki kapcsolat alakult ki. Dienes Valéria mozgásművészettel is foglalkozott. Tanítványokat gyűjtött maga köré. 1926-ban egyre többet foglalkozott azzal a gondolattal, hogy lelki vezetőjét megajándékozza egy mozgásművészettel egybekötött misztériumjátékkal. Ennek a misztériumdrámának „*A Nyolc Boldogság*” nevet adta. Az alábbiakban részletesen írok erről.

Az elgondolást tett követte, és tanítványaival – köztük Gedeon fiával – betaníttatta a saját maga által írt misztériumdrámát. Az előadásra december 12-én került sor. Az előadásról később készült füzet címlapja:

---

⁸ HK, 872. cikkely

⁹ NE, 30. o.

¹⁰ DVH, 32–34. o.

A misztériumjáték szövegét és orcheogramját Dienes Valéria írta. A teljes szöveget a műsorfüzet közli, rövidített változatát a *Hajnalvárás* című kötet.¹¹ Zenéjét Bárdos Lajos és Demény Dezső szerezte, illetve állította össze.

Az előadást nagy készülődés előzte meg. Az ünnep fajsúlyát még jobban emelte az a hír, hogy az előadást Prohászka Ottokár püspök nyitja meg. Ennek a beszédnek a szövegét is kinyomtatták az előbb közölt műsorfüzetben. Ebből a szövegből adom a beszéd vázlatát.

„Valami egészen újszerű dolog, hogy mi itt a görög mozdulatművészet vonalaival be akarjuk futtatni az evangélium egyik legkedvesebb és legjellegzetesebb színhelyét, és hogy az orkesztika művészetével akarunk hódolni a nyolc boldogság hegyének.”¹²

Beszéde elején szembeállítja a biblia két hegyét: az Ószövetség Sínai-hegyét és Jézusét, aki azon mondta el az ún. Hegyi Beszédet. Szembe állítja egyik hegyet a másikkal. A ószövetségi ethosz olyan kemény, mint a Sínai-hegy maga, melyet gránitsziklák alkotnak. Ez a hegy a sivatagban áll, mint Isten trónja. A törvény szelleme árad belőle; az a felsőbb akarat, az a „muszáj”, aminek megtartása élet-halált jelentett a kiválasztott népnek. Ezzel szemben

¹¹ DVH, 400–406. o.

¹² NyB, 3. o.

áll a másik hegy ethosza, mely vonzó és bátorító kézfogás. Ez az akarat nem nyom le, hanem fölcsókol, meghódít és magával ragad. Ennek nincs vaskeze, hanem kertészkeze. Semmi sincsen benne, ami ijeszt. Nincs a szemében villám. Hanem van ígézet, bűvölet, elragadtatott lelkesedés. Ez más ethosz. Ez az evangélium ethosza.

Jézus mondja, hogy ő nem azért jött, hogy a törvényt, a Sínai-hegy ethoszáét eltörölje, hanem, hogy tökéletesítse. Ezért mondja tanítványainak: „*Hallottátok, hogy mondatott a régieknek... én azonban mondom az evangéliumi ethosz szenteket, hőseket nevel. A nyolc boldogság hegyén a legeszményibb erkölcsi magatartásról az Úr nem azt mondja, hogy az parancs vagy törvény; még csak azt sem mondja, hogy kötelesség, hanem azt, hogy boldogság.*”¹³

Így jön létre az az ethosz, az az etikai vágy és öröm, amely boldogsággá alakul bennünk. Itt nincs arról szó, hogy kell valamit tennem, hanem arról, hogy a jó visz, ragad engem. Ez a nyolc boldogság hegyének lelki világa.

A mai előadás az orkesztika, az ének, a zene segítségével megérteti velünk azt az ethoszt, mely nem nyolc törvénynek, nem nyolc parancsnak, de nyolc boldogságnak hegyéről való. Prohászka nem veszi sorba a nyolc boldogság mindegyikét, csupán néhányra utal. A lelki szegénységről azt mondja, hogy nem azért boldogok a lelki szegények, mert észben vagy műveltségben szegények, hanem mert szegények abban, ami Istentől elválaszt. Boldogok, mert nincsenek tele földdel, testtel, vérrel, saját ösztöneikkel. Assisi Szent Ferenc, a nagy lelki szegény sem azért boldog, mert kopott volt a csuhája, hanem, mert mindentől elfordult, és lelkét kitarja Isten országa felé.

S azért boldogok a szelídek, mert nem gyűlölettel, gyilkossággal, háborúval, erőszakkal, hanem szelídséggel közelednek a magukkal és a világgal harcban álló embertestvéreikhez. És azért boldogok, akik sírnak, mert olyan vigasztalójuk van, mint Jézus, aki a legbűnösebbet is magához öleli, és a legcsatangolóbb bárányt is a vállára veszi, hogy hazavigye.

A nemrégiben Pesten járt hindu bölc, Puran Singh szavaival zárta beszédét. Ő azt mondta, hogy a nyugat-európai civilizációnak legértékesebb műve a Szentírás, és a legfölségesebb drámai jelenet benne, amikor Jézus a bűnös nőre nem dob követ, és a legszebb etika az a fölséges költemény, amelynek *A Nyolc Boldogság* a címe.

Milyen kár, hogy a mai nyugati kultúra többre becsüli a Szentírásnál Shakespeare-t, Tolsztojt, akik nagyszerű írók ugyan, de nem mutatják meg pozitíve az utat, hogy merre menjünk.

Mi menjünk a nyolc boldogság útján fölfelé, ahol a törvény megszűnik, ahol csak lelkesülés van. Az igaznak nincs törvénye, nincs iga a nyakán, de van fölséges Krisztusa, akibe szerelmesek lettünk, és mennél tovább megyünk, annál jobban érezzük, hogy az ő terhe könnyű, és igája édes, és hogy nem kell mást tenni, mint nagyon-nagyon szeretni Őt.

Aki e magaslatra felkerül, annak szent vasárnapja, és nagymiséje van. „*És én úgy akartam önöket a Szentírás e hegyei között elvezetni, hogy megérezzék, hogy ma szent nap van, s hogy e színház padjai közt is átvonult az Isten.*”¹⁴

A szónokot percekig tartó tapssal és éljenzéssel ünnepelték.

A misztériumjáték¹⁵ a Prológból és a nyolc boldogságnak megfelelő nyolc részből állt,

¹³ NyB, 4–5. o.

¹⁴ NyB, 7. o.

¹⁵ A középkor vallásos misztériumainak őse a *liturgikus dráma*, mely a templomban játszódott le s az egyházi szertartásnak volt része. A *misztérium* virágzásának kora a XV. és XVI. század, melyben e színpadi vállalkozás a tiszta vallásosság céljait szolgálta az egyház védelme alatt. A jelen misztérium nem külső megvalósításában, hanem céljában és intenciójában folytatja a középkor e nagy vallás-művészeti mozgalmát. A vallásos élmények művészi konkretizálásával akarja szolgálni a ma egyre tágabb körben ébredő és a vallásos közönyösséget mind szélesebb vonalon támadó komoly lelki igényeket. (NyB, 9. o.)

melyekhez mind tartozott egy-egy „mozdulatkép”. Minden rész végén kórusmű hangzott el. A Prológ öt versszakában arról van szó, hogy „*A lélek nem önként hullott le a rögre*”, hanem, „*az Isten lehelte a földre.*” A lélek formálta az anyagot, a testet. A tisztult anyagra Isten a maga arcát nyomta. Ami az anyagból megmaradt, művészetnek hívják széles e világon. Útja a morális, Isten tudománya, a művészet pedig szolgáló leánya. Ne sírjunk, hogy lelkünk a testen mennyit vesztett, hanem szenteljük meg lélekkel a testet.

Az utolsó versszak négy sorában megtudjuk e misztériumjáték igazi célját:

„*Lélekszimbólumok akarunk mi lenni,
Testünkkel a szellem szolgálatát tenni
Új földön építeni Krisztus-királyságot,
Megkeresztelni a mozgulatországot!*”

Ezután Máté evangéliumából egy mondat hangzik el Bárdos Lajos megzenésítésével: „*Látván pedig Jézus a sereget, fölméne a hegyre, és miután leült, hozzája járulának az ő tanítványai. És megnyitván száját tanítá őket.*” (Mt 5,1–2)

Majd az előénekes elmondja, hogy a test és a lélek harcában a lélek győzött. A következő két sor jelzi, mi *A Nyolc Boldogság* igazi üzenete!

„*Kérem, figyeljenek hát a lélekszóra,
Örömből ez lesz az első leckeóra.*”

I. Az első boldogság a lelki szegényekről szól. Övék a mennyek országa. A lelki szegénység olyan, mint a tiszta hajnalok harangja, ezért gyermekajkak szólaltatják meg legméltóbban.

Az énekkar egy öskeresztény dallamot adott elő Demény Dezső feldolgozásában: *Corde patris genitus...* (Az Atya szívéből származott).

II. A szelídség az embermentés kulcsa. „*Boldogok a szelídek, mert ők bírják a földet.*” A versben elhangzik ez a mondat: „*Ha győzni akarsz, hajtsd meg a fejed, ha uralkodni vágyódsz, térdepelj.*”

Az énekkar egy karácsonyi népéneket ad elő: *Énekeljük el Karácsony szent dalát...*

III. Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztalódnak. Ne félj a könnytől, valaki némán sír veled... Valaki körülvesz, sírásod szent lesz, mert rád borul a tárt karú Vigasztalás.

Ezt a témát az énekkar egy XVI. századi művel (szerzője J. Gallus) festi alá: *Ecce quomodo moritur iustus...* (Íme, hogyan hal meg az igaz).

IV. Boldogok, akik éheznek, és szomjúhózzák az igazságot, mert ők megelégtettek. Nincs a léleknek nagyobb boldogsága, mint az istenvárás szomjúsága. „*Uram, merre a kelyhed? Uram, szomjas maradtam, ... mert nem volt ott az igazi pohár. Nálad van Uram?*”

Az énekkar Haydn passiójának egy részletét adja elő: *Tenebrae factae sunt...* (Sötétség lőn, mikor a zsidók megfeszítették Jézust).

V. Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek. Amikor irgalmasok vagyunk és adakozunk, akkor saját lelkünket osztjuk. Jutalomként pedig százszor gazdagabbak leszünk.

Itt az énekkar egy XVIII. századi szerző, Perti művét adja elő: *Inter vestibulum...* (Az előcsarnok és az oltár között).

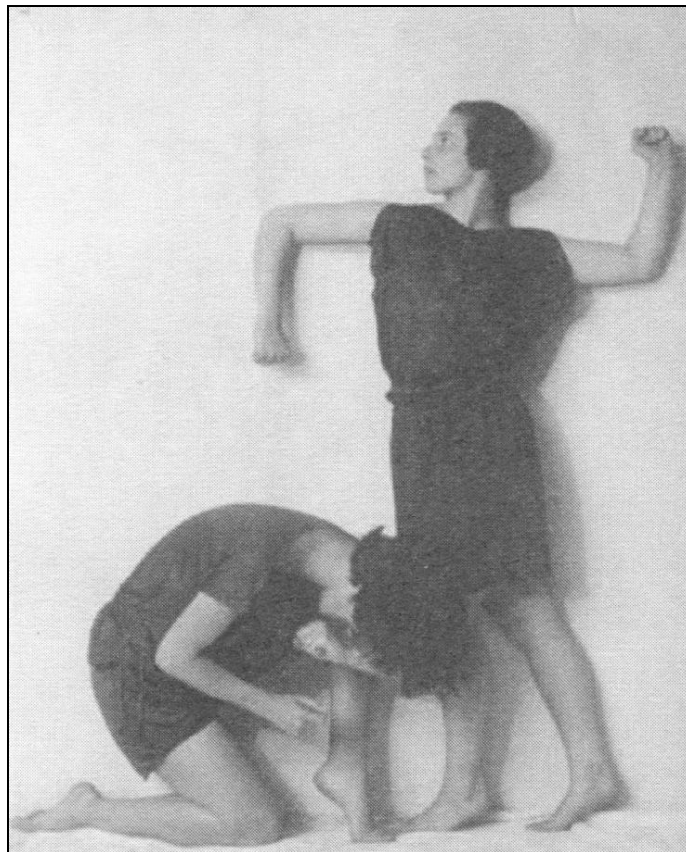
VI. Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent. A tisztaság olyan, mint a kristály, vagy mint a tengerszem, mely visszatükrözi az eget, és „*a vízbe istenarcot rajzol*”.

Az énekkar Josquin des Prés *Ave vera virginitas* (Üdvözlégy igaz szüzesség) című művét adja elő.

VII. Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hivatnak. A misztériumjátéknak eme része a karácsonyi pásztorok békéjét akarja visszaidézni: békesség a föld emberének.

„A béke a lélekjáró összhang
 Űde himnuszok egymásba hajlása.”

Az énekkar Bárdos Lajos *Ingrediente* (Bemenvén az Úr a szent városba) című művét adta elő.

*Duó (feltételezhetően „A Nyolc Boldogság”
 misztériumjátékából¹⁶)*

VIII. Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyek országa. A Krisztusért vállalt szenvedés nem öl, hanem lelket fakaszt. A kegyelem segítségével a sértő, sebző beszéd, a gyalázás is angyalénekké változik.

Az énekkar Liszt Ferenc *Ave verum corpus Christi...* (Üdvözlégy Krisztusnak valóságos teste...) című művét adta elő.

Az egész misztériumjátékot Bárdos Lajos éneke fonta csokorrá, megzenésítve egy, ugyancsak Máté evangéliumából vett mondatot: „És lőn, mikor elvégezte Jézus ez igéket, csodálkoznak a seregek az ő tudományán; mert úgy tanította őket, mint aki hatalommal bír, és nem, mint az írástudók és a farizeusok.” (Mt 7,28–29)

Prohászkanak óriási élményt jelentett ez az előadás – négy hónappal halála előtt. Norberta nővérnek ezt mondta: „Micsoda élmény volt részünkre az a mai délelőtt! Valóban minden elismerést megérdemel Valéria ... Az egyedüli valóság átéléséből származott ez a mai nyolc boldogság is.”¹⁷

¹⁶ DVO, 75. o.

¹⁷ HK, 873. cikkely

Dienes Valéria így emlékezik vissza: „*A Nyolc Boldogság mozdulatképeinek vázlatai talán még most is megvannak. A legelső kép abból állott, hogy a tiszta csillagos ég alatt egy kis szikla tetején térdelt a 12 éves Gedeon hófehér ruhában és imádkozott. Mikor a zene elkezdődött, csupa fehér lelkek gyűltek köréje, és egy szép ornemens kórust alakítottak. Mire az éneknek vége volt, addig már az imádkozók is beérkeztek, és egy nagyon szép zárókép, egy mozdulatkadencia alakult ki. Szép volt! Mind a nyolc boldogságnak megvolt a saját képe, amit megpróbáltunk úgy megvalósítani, hogy azok mondjanak is valamit. Azt mondta nekem Kriegs-Au Emil, aki egész előadás alatt egy páholyban ült Ottokár püspökkel, hogy így hullottak a könnyei a püspök atyának. Soha életemben nem hálálhatom meg eléggé Istennek ezeket a könnyeket!*”¹⁸

A misztériumjátékot nem sokkal Prohászka halála után bemutatták Székesfehérvárott is 1927. május 15-én a Vörösmarty Színházban.¹⁹

1926. december 19. vasárnap

Bory Jenőné megfestette Prohászka püspök életnagyságú képét a székesfehérvári püspöki képtár részére. A reprodukciót meg lehet vásárolni, jelentette be a Fejérmegyei Hírlap.²⁰

Karácsony előtt sok helyen rendeztek karácsonyi ünnepélyt, megemlékezést. Prohászka meglátogatta mind, amelyre ideje engedte. Ezen az adventi negyedik vasárnap a reáliskola kongregációs ifjúsága rendezett karácsonyi ünnepélyt, melyen Jókai *Melyiket a kilenc közül* című karácsonyi témájú novelláját adták elő egyfelvonásos színdarabként. Az ünnepélyen megjelent püspököt Kovács János hittanár köszöntötte.²¹ Langhammer János csabdi plénános így emlékezik vissza az eseményre: Az előadás során, annál a jelenetnél, amikor a gyermeket nem adja az édesapja, Prohászka püspök úrnak könny szökött a szemébe. Az igazgató négy éves kisleánya is szerepelt a darabban. Egy idő után megunt a szereplést, és a jelenlevők nagy kacagása közben lement a színpadról, Prohászka püspök úrnak az ölébe ült, és ott is maradt az előadás végéig.²²

1926. december 24. péntek

Ezen a napon – az újságok szerint – két ünnepélyt is meglátogatott Prohászka. A Vármegyeház nagytermében az Anya- és Csecsemővédő Egyesület rendezett karácsonyfaünnepélyt. Prohászka irodaigazgatója, Potyondy Imre kísért el.²³ Délután öt órakor az Árvaház tartott ünnepélyt, ahol Kisteleki István esperes beszédére Prohászka Ottokár válaszolt méltatva az árvaházat sok szeretettel vezető, gondozó irgalmasnővérek önfeláldozó munkáját.²⁴

1926. december 25. szombat

A Fejérmegyei Hírlap karácsonyi számában Prohászka vezércikket ír „*Jézus, az Irgalmas*

¹⁸ DVH, 48. o.

¹⁹ FH, 1927. május 17., 2. o.

²⁰ FH, 1926. dec. 19., 3. o.

²¹ FH, 1926. dec. 21., 2. o.

²² HK, 149. cikkely

²³ FH, 1926. dec. 24., 1. o.

²⁴ FH, 1926. dec. 28., 2. o.

Szamaritánus” címmel.

Mint modern ember felismeri a technika vívmányainak „csodáját”, de azt is, hogy ezzel párhuzamosan kezd összeomolni az európai kultúra evangéliumi szelleme. *„Nem azok a nagy idők, melyekben nagy gépek teremnek... A nagy idők azok, melyekben nagy emberek teremnek.”* A mi korunk nagyon felemás kor. Az idei karácsony üzenete: menjünk a kis Jézushoz, és így imádkozzunk: *„Uram, mi tudunk vassal, villámmal s bacilussal bánni s azokkal elbánni, de új embert teremteni nem tudunk... E felismerésből, és e hódolatunkból kötünk neked karácsonyi glóriát.”*²⁵

1926. december 26. vasárnap

Karácsony másnapján, délután karácsonyi ünnepélyt szervezett a Katholikus Legényegylet ifjúsága a Legényegylet Székházában. Prohászka Ottokár részt vett az ünnepélyen Potyondy Imre irodaigazgatójával.²⁶

1926. december 28. kedd

Naplójába már egy éve nem ír. 1927-ben csak ezen a napon találni bejegyzéseket: *„...Ezt az itt említett nagy tettet átélnie lehet mindenkinek. Ez a tett s annak átélése a kereszténység. Előbb én is ahhoz a nézethez hajoltam, hogy a vallás nem lehet tömegmozgalom, mert hogy műveltséget, bensőséget, finomságot föltételez; de azután a meditációban észrevettem, hogy szó sincs róla, mert a pásztorok s a szegények hivatalosak ... az utcákról kell hívni boldog-boldogtalant.*

Tudom az okát is, hogy miért nem a művelteké a vallás; azért, mert a vallás nem fogalmakban, de élményekben áll, s az evangélium pláne csupa tett, azt látni, élni kell; pl. Betlehem, a Megváltó-küldés, a nagy szeretet, az eucharisztia-evés, a kereszt, a föltámadt Krisztus. Nagy tények átfogása, a várás, Krisztus-várás... Hoc et illud verbum, quod factum est!

*Sőt az intellektuellek épen ebben nem mesterek; ők a faktumokból kigöngyölítik a fogalmakat s az absztrakciók spanyolfalai mögött lelkinyugalmukat élvezik.”*²⁷ Ezt a gondolatot említi később például a pécsi lelkgyakorlat során, amikor azt mondja, hogy az ő hite egy nagy tett (lásd 30. o.).

1927. január 1. szombat

A keresztényszocialista Vasutasok Országos Gazdasági Egyesülete (VOGE) helyi csoportja vezetőségéből alakult vasutas küldöttség újév reggelén jókívánatait fejezte ki Prohászka Ottokár és Zavaros Aladár polgármester előtt.²⁸

1927. január első hete

Újév első hetében a Szociális Missziótársulat teadélutánt rendezett az Anyaházban. Ez az együttlét most ünnepélyesebb volt, mint máskor, az alapító főnöknő, Farkas Edit közelgő

²⁵ FH, 1926. dec. 26., vezércikk

²⁶ FH, 1926. dec. 28., 2. o.

²⁷ Napló

²⁸ FH, 1927. jan. 8., 3. o.

ötvenéves születésnapja miatt. A nagy teremben három-négy személyes asztaloknál foglaltak helyet a vendégek. Mindnyájuk örömeire megjelent Prohászka is. Farkas Edit asztalánál csak néhány percig időzött, majd felállt, hogy minden asztalt sorra látogasson. Norberta nővér volt a kísérője. Az ő naplójában találjuk a következő csodálatos beszámolót:

„Az egyik asztalnál, idős dámák mellett ült egy fiatal asszonyka is. Bájos zavarral sietve állt fel, és így szólt:

– Kegyelmes püspök atya, én egész méltatlanul élvezem a munkatársak közösségét, én most vagyok a Misszióban először. Eddig nem végezhettem szociális munkát, mert négy kisgyermekem van.

– Négy kisgyermek van!? – kérdezte nagy melegséggel a püspök – s ebben a pillanatban lehajolt, ... és a kis asszonykának kezét csókolta! Ez szinte dermedten tartotta ily módon szociális munkára felavatott jobb kezét.”

Évekkel később egy alkalommal azt mondta Norberta nővérnek: *„Nézd, ezt a kezemet azóta nem csókolhatta meg senki.”*²⁹

1927. január 11. kedd

Ezen a napon a Fejérvármegye Törvényhatósági Bizottság megválasztotta a megye két felsőházi tagját, felsőeöri Nagy Pált és dr. Jankovich Bélát. A bizottság vezetője Prohászka Ottokár volt.³⁰

1927. január 13. csütörtök

Prohászka Ottokár fejérmegyei grófokkal részt vett a máltai lovagrend avatásán a budapesti Krisztina körúti Karátsonyi palotában, a rend követségén és a Várkapolnában. Tabódy Tibort, a Regnum Marianum egyházközség világi elnökét avatták lovaggá. Ez volt a törökjárás óta az első máltai lovagavatás.³¹

1927. január 15. szombat

Ezen a napon írja utolsó bejegyzését naplójába. Az intellektualista világ csak kéreg, és alatta ott van az élet. *„A fogalmak a csigahéj. Az intellektus nem csinál életet, az a készet fogja; azok hüvelyek, keretek... A vallás = csiga, növény, mint élet s verejtékezés, – élet és szövés... A vallás = természetfölötti élet... Istenáramlás ... belénk tódulás ... megtelés ... dagadás ... kigyulladás ... fölfedezés ... kitárulás, – tavasz, megindulás, emelkedés, elmerülés... Föleszmélés... Az absztrakt fogalmi konstrukciók [elvonnak minket]... az akciótól.”*³²

1927. január 16. vasárnap

Az első ismeretterjesztő előadását tartotta az Iparoskör Székesfehérvárott az egyesületi házában. Az előadó Prohászka püspök volt, aki *„Vannak nagy történelmi indítók, melyekből egész biztosan következtethetjük, hogy az ipar és a magyar ipar okvetlenül felvirágzik.”* címmel aktuális ipari kérdésekről beszélt nagyszámú közönség előtt. A beszédet, melyben tükröződik szociális tanítása és

²⁹ HK, 874. cikkely

³⁰ FH, 1927. jan. 11., 1. o.

³¹ FH, 1927. jan. 14., 1. o.

³² Napló

társadalomszemlélete, vezércikkében közli a Fejérmegyei Hírlap.

Prohászka perspektívát ad a tragikus trianoni jelenben a jövőre vonatkozóan. Figyelmeztet arra, hogy ne legyünk harcban a gépekkel, a gyárakkal, a tőkével, mert nem lehet a haladást megakadályozni. Ez oktalanság lenne, mert nem abban van a baj, hogy van tőke, hogy vannak nagy gépek, hanem a baj a rendszerben van. *„A baj a szívtelenségben, az embernek a degradálásában, a munkásnak marhaszámba vételében van; a baj forrása az, hogy a nagy vállalkozók közül igen soknak mindegy a kerék kenésére használt kulimász és az emberi agyvelő, s nem tesz különbséget a sár és az emberi vér között.”* Rá kell venni a társadalmat arra, hogy a gőz, villany, motorok mellett szellem, lélek is van. Mi bízunk abban, hogy az emberek szívében ott van az isteni szikra.

A magyar ipar ma egészen más, mint ötven esztendővel ezelőtt. Ma már jobban odafigyelünk a munkásra, aki a gépek mellett állva, vérverejtékezve dolgozik. Az amerikai autókirály, Ford mondja, hogy náluk a vezető gondolat a munkás. Mi más lenne ez, mint amit az evangélium hirdet: a világ legnagyobb értéke az ember.

Felhívja a figyelmet néhány olyan dologra, melyet a mai nehéz időkben is meg lehet valósítani: ilyen a tanoncképzés. Megemlíti a fehérvári Zavaros Istvánt, akinek köszönhető az itteni iparos ifjúság nivójának emelkedése. A régi, liberális éra ezzel nem törődött.

Aztán okvetlenül meg akarjuk valósítani a kisiparosok öregkori biztosítását. *„Egészen más társadalmi helyzet vonul fel, ha mi tudjuk azt biztosítani, hogy az agg iparos az életnek ajándékát, a bátor munka jutalmát megkapja, és nem azzal a gondolattal válik meg öregségére munkaszerszámaiktól, hogy lenyúzták bőrömet, csontjaimat idedobták, sajnos a lelkemet meg nem fojtották, kényszerülve vagyok élni.”*

Felhívja a figyelmet, hogy a mostani kormányzat egyik legfontosabb szerve a népjóléti- és munkaügyi tárca, mely hivatva lesz megoldani a tanoncnevelés kérdését és az iparosok nyugdíjügyét. Mindez azért fontos, mert a kisiparos réteg a trianoni Magyarország egyik legbiztosabb bázisa lesz.³³

Erről a napról fennmaradt egy levél, melyet Prohászka Norberta nővérnek írt. Ebben lelkesíti a feladatai súlya alatt többször megrokkant nővért: *„Rajta, bátran előre, ha orra esünk, felkelünk, – de ügyis előre tartunk! Ki magunkból, megöregedett, fásult, száradó bőrünkől! Így illik is, kiugrani bőrünkől! Isten vele! Sok szeretettel: P. O.”*³⁴

1927. január 20. csütörtök

A szokásos konferencia az Egyetemi templomban a Szociális Missziótársulat kültagjai számára.

Ezen a napon is találunk egy feljegyzést Norberta naplójában. Norberta nagyon meghűlt. Amikor meglátogatta őt Prohászka az Anyaházban, ezt mondta a szobájába belépő püspöknek: *„Ne, tessék bejönni drága püspök atyám, influenzás vagyok!”* Mire ő így válaszolt: *„Mert maga azt gondolja, hogy nekem holmi influenza árthat?”* – ragyogó, vidám erővel (kilenc héttel halála előtt).³⁵

1927. január 23. vasárnap

A székesfehérvári Vármegyeház nagytermében képzőművészeti kiállítást rendezett a reáliskola tanári kara, ahol a megnyitó beszédet Prohászka püspök mondta. Beszédében hangsúlyozta, hogy ennek a kiállításnak a művészei az intézet egykori tanítványai voltak.

³³ FH, 1927. jan. 16., 3. o. és 1927. jan. 18., vezércikk

³⁴ HK, 875. cikkely

³⁵ HK, 876. cikkely

Reáliskola és művészet! Lám a kettő nem ellenkezik. Tisztelet és becsület a reáliskolának, mely művészeket állít, és tisztelet azoknak, akik a reáliskolából kikerülve a művészet szintjére emelik tudásukat, tehetségüket. „Köszönöm, hogy az ideálok kultuszával az iskolát az ideálok fényébe állították.”³⁶

1927. január 24. hétfő

A Fejérmegyei Hirlapban újból találunk egy cikket Prohászka-ról, „*Mi a vallásosság?*” címmel. A cikkből megtudjuk, hogy ezentúl a székesfehérvári férfiak Mária Kongregációja havonta konferencia beszédet rendez. A sorozatot Prohászka aznap tartott beszéde vezette be. A Szent István termet teljesen megtöltő férfi közönség előtt a vallásosságról tartott beszédet.

A vallás a világ periferiáin túl való kapcsolódás. Majd a vallásosság és a kereszténység viszonyát fejtegette. Minden ember istenarcú lény, ezért mindenkinek igénye van, hogy valamilyen fokon és valamilyen mértékben kapcsolódjék a valláshoz, és azon keresztül Istenhez. Befejezésül megkérte a jelenlévőket, hogy az egyes beszédek kapcsán a hallgatóság szóljon hozzá a felvetett problémákhoz.³⁷

1927. január 30. vasárnap

Nagyböjti körlevelet adott ki. Életének utolsó körlevelét Krisztus királyságáról szóló gondolatokkal kezdi. Az előző évi körlevélben, erről a királyságról bővebben szólt, most a módokról kíván néhány gondolatot kifejteni. Az első: amikor én apostol akarok lenni, azt nem szóval, tannal, hanem életemmel mutassam meg. Az ilyen ember sugárzik: szíve, szeme tele van Krisztussal. Aki Krisztus apostola, annál az a döntő, hogy mit mond az Anyaszentegyház. Mindannyian apostolok lehetünk. Minden hithű keresztény ember éjszakában járó fénysugár. Ezért mondja Jézus: „Ti vagytok a világ világossága.” Mindenki, aki az evangélium szerint él, feltartóztatja a Föld rothadását, úgy ahogy Jézus mondja: „Ti vagytok a Föld sója.”

A második módja az apostolságnak az, hogy a krisztusi ember a maga körében a jót szolgálja, és a bűnt elfojtsa. Ilyen apostoli érzellemmel legyen a szülő a gyermekével, az uraság a cselédekkel, az ezredes a katonáival, az iparos a tanoncokkal, a gyáros a munkással.

Aki fel akarja emelni a magyar családot, a falut, a várost, a magyar nemzetet, az legyen apostola elsősorban Jézusnak. Ebben az apostolkodásban a lelki pásztoroknak kellene vezetni. Ugyanakkor sajnálom és fájdalom – írja Prohászka –, hogy sokan, legtöbbször hibáikon kívül, nem lehetnek részesei ennek az apostoli életnek. Különösen a szőlőhegyen, az elszórt tanyákon lakókra gondol, akik távol a templomtól, a plébániától nem vehetnek részt ebben az apostoli életben. Ilyen helyeken egy jó újság, pl. a *Szív*, nagy áldást jelent. Ezek számára az ólombetűk nyújtják az apostoli szellemet.

Ennél a résznél egy megdöbbentő esetet ír le a püspök. Székesfehérvár vidékén lakó családnál történt a tragédia, hogy a lerészegedett férj baltával kivégezte feleségét és négy gyermekét. „*Ezek a véres fejek, mint rémületes látvány, a keresztény társadalom szégyenpirjával villognak a szemem előtt.*” Ki tud ilyen rémtettek hallatán segíteni? Csak az, aki az állapotokon segít: a magányban élőkön kell segíteni!

A térbeli távolságnál a lélekbéli távolság veszélyesebb. Az evangéliumtól, a szentségektől való eltávolodás! Nos, ezeken mindenki segíthet, aki vallja, hogy ő a világ világossága, az élet sója.

³⁶ FH, 1927. jan. 25., vezércikk

³⁷ FH, 1927. jan. 26., 2. o.

Itt köszöni meg a püspök azoknak a híveknek a szolgálatát, akik igen sokat tesznek a magányban élő testvéreknek. A felsorolásban szerepelnek a Mária Kongregáció, Harmadrendiek, Nőegyletek stb. Ezután felhívja a figyelmet, hogy az első és legfontosabb feladat a rossz állapotokból való kiemelés lenne. Ilyen pl. az alkoholizmus, a kocsmázás elleni fellépés. Lehetetlenné kell tenni a munkásembernek, hogy keresetét eligya, hogy szombat este késő éjjeli órákban testét-lelkét tönkretéve érjen haza, megfélemlítve alvó családját. Ez volna a nagy emberbaráti, felebaráti cselekedet: segíteni, eltávolítani a rosszra való alkalmakat, és tisztességes szórakozást teremteni, hogy ez által rásegítsük őket a tisztességes életre.

Külön érdekessége a pásztorlevélnek, hogy kitér a rádió fontosságára. Tudjuk jól, hogy ezekben az években terjedt el országsszerte a rádiózás. Rámutat arra, hogy az emberiség új történelmében berobbant technikai vívmány milyen óriási segítséget jelent a magányban élők számára, hiszen az utolsó kis tanyára elviszi az éter hulláma az értelmes, komoly beszédet, a szép zenét. Különösen a papság figyelmét hívja föl a rádióban rejlő erkölcsi lehetőségekre. „*Annyit mondhatok a főtisztelendő papságnak, hogy évezredek óta hozzá hasonló kulturális és szociális intézmény nem volt fogható.*” (Ekkor kezdi meg Tóth Tihamér rádiós beszédeit, és április 3-án, közvetlenül Prohászka halála után is közvetítik szentbeszédét az Egyetemi templomból. Lásd 48. o.)

Ezután kitér a házasságra, mely a kereszténység szentségi jellegét domborítja ki.

A pásztorlevél végén visszatér az alapgondolathoz: ha mind megvalósítjuk az előbb felsoroltakat, akkor Krisztust, a királyt szolgáljuk. Akkor nemcsak ajkunkon hangzik, hanem tetté válik a Miatyánknak azon mondata. „Jöjjön el a Te országod.”

A körlevél többi része az egyházmegye aktuális témáival foglalkozik. Többek között megemlíti, hogy a hatósága alá tartozó iskolák számára, az elemi iskolákban a *Kispajtást*, a középiskolákban a *Zászlókat*, és a *Nagyasszonyunkat*, a tanítóképző iskolákban pedig az *Élet* című katolikus lapokat járassák.

1927. február 6. vasárnap

Délelőtt tizenegy órakor a Kisfaludy Társaság ünnepi közgyűlésén tartotta székfoglalóját Prohászka Ottokár. Előadása címe: *A Pilis hegyén*. A Kisfaludy Társaságba nagy tisztelője, Ravasz László református püspök ajánlotta.³⁸ Itt jegyezzük meg, hogy Ravasz László megkövetelte papjaitól, hogy Prohászka főművét, az *Elmélkedések az evangéliumról* címűt olvassák.³⁹ Prohászka halála előtt nem sokkal találkoztak utoljára, a Közegészségügyi és Társadalompolitikai Országos Értekezleten, melyet 1926. október 24–30-án rendeztek.⁴⁰

1927. február 14. hétfő

Zalaegerszegen a Szociális Missziótársulat fennállásának tizedik évfordulója alkalmából nagy ünnepség volt, melyen Prohászka is részt vett. A jubileumi ünnepség délelőtt szentmisével kezdődött a plébániatemplomban. Délután négy órakor érkezett a városba Prohászka Ottokár megyés püspök, akit a város előkelőségei, a főispán, a polgármester fogadott a pályaudvaron. Ezután kezdődött a jubileumi díszközgyűlés, melyet Pehm József apát (a későbbi hercegprímás, Mindszenty József) nyitott meg. Mindszenty Józsefnek példaképe volt Prohászka, és mint az ország első főpapja, már 1946-ban szorgalmazta

³⁸ HK, 545. cikkely

³⁹ HK, 355. cikkely

⁴⁰ HK, 546. cikkely

Rómában Prohászka bodoggá avatását. Az új elnök megválasztása után az est fénypontja Prohászka Ottokár beszéde volt. Hangoztatta, hogy örömmel látja azokat az eredményeket, amelyeket a zalaegerszegi Missziótársulat elért, majd ismertette a társulat küldetését. Végül köszönetet mondott a közönségnek és a hatóságoknak, akiknek támogatása lehetővé tette a szociális intézmények fejlődését. A katolikus házban este hangversenyt rendeztek, melynek keretében Prohászka püspök tartott nagy érdeklődés mellett beszédet.⁴¹

**1927. február 15.
kedd**

Dél előtt tizenegy órakor Budapesten a koronázó főtemplomban Nemes Antal dr. címzetes püspököt, pápai prelátust a máltai lovagrend papjává avatták. Prohászka Ottokár mondta az ünnepi szentbeszédet.

Délután öt órakor az Országos Pázmány Egyesület a Katolikus Szövetség tanácstermében Assisi Szent Ferenc ünnepet rendez. A nyitó beszédet Prohászka Ottokár az egyesület elnöke mondta.⁴²

**1927. február 16.
szerda**

Ezen a napon nagy ünnepség volt a Szociális Missziótársulat alapító főnöknője, Farkas Edit születésnapján. Ez a nap nagyobb arányúvá szélesült a minisztériumok, a főváros, a hatóságok bekapcsolódása folytán. De a fénypont ismét Prohászka beszéde volt. Ragyogóan foglalta össze, hogy a misszió minden munkájának, érdemének, szellemének forrása a főnöknő lelke. (Ekkor szerepelt náluk utoljára nagyközönség előtt.)⁴³

**1927. február 20.
vasárnap**

Konferencia az Egyetemi templomban a Szociális Missziótársulat kültagjai számára.

**1927. február 27.
vasárnap**

Ezen a napon a Katolikus Legényegylet évi közgyűlését és tagavatását tartotta Székesfehérvárott. A tagavatás délután öt órakor kezdődött a Legényegylet zsúfolásig megtelt dísztermében. Az avatóbeszédet Prohászka Ottokár püspök mondta. Minden kornak megvan a maga ideálja – mondotta. A középkoré a lovag, a múlt századé a burzsoá, a mi korunké a szociális ember. Ma Magyarországon a kormány jóvoltából nincsen elhagyatott gyermek. Egyedül az iparos ifjak azok, akikkel eddig nem foglalkozott hivatásszerűen senki. Régen ezt a céhek végezték, ma Kolping nagyszerű kezdeményezésére a katolikus Legényegyletek foglalkoznak ezzel rendszeresen és mélyen. Ezekben nevelik az ifjakat szociális emberekké.⁴⁴

Március első hetében látogatást tett a Szociális Missziótársulat Anyaházában. Néhány napot ott töltött.

---

⁴¹ FH, 1927. febr. 16., 1. o.

⁴² FH, 1927. febr. 15., 3. o.

⁴³ HK, 877. cikkely

⁴⁴ FH, 1927. március 1., 1–2. o.

1927. március 7. hétfő

Erről a napról két feljegyzés is maradt a nővérektől.

Az első Norberta nővér feljegyzése. A kápolnában elmélkedett Aquinói Szent Tamásról. Csodálatos beszéd volt. Egyre nagyobb tisztelőjévé vált a középkor legnagyobb tudósának.⁴⁵

Teréz nővértől van még egy feljegyzés. Ezeket írja: „*Hetedikén reggel, mint mindig, nagyon korán, elsőnek jött a kápolnába. A legtöbbször ő nyitotta ki a kertre néző nagy ajtókat, s gondosan kiakasztotta, nehogy mozgásukkal zajt okozzanak. Azután kezdett imádkozni. Most a házfőnöki padban térdelt. Camilla nővér kérésére ő elmélkedett nekünk.*”⁴⁶

1927. március 8. kedd

Melánia nővértől maradt fenn ez a visszaemlékezés. Másnap reggel a nővérek elmélkedésre gyűltek össze, melyet Camilla nővérnek kellett tartani. A kápolna ajtajában váratlanul megjelent Prohászka püspök, akinek Camilla nővér ezt mondta: „*Drága püspökatyám, «nincs borunk!»*” Prohászka azonnal megértette a kérést, elkezdett elmélkedni a nővéreknek.⁴⁷

Az ezt követő hetekben, megrokkant egészsége ellenére elfogadta az összes felkérést, melyek lelkigyakorlatok megtartására vonatkoztak. Halála előtt, az utolsó hónapban összesen négy lelkigyakorlatot tartott négy városban: Veszprém (március 8–12.), Pápa (március 14–18.), Pécs (március 21–26.), Budapest (március 28–április 2.). Mindezt tette annak ellenére, hogy orvosai, különösen Herczog Ferenc professzor pihenésre szólította föl a trombózis veszélye miatt. Tudjuk jól, hogy ezekben a hetekben suttogta maga elé, hogy „élt hatvankilenc évet”.

A következőkben ezekről a lelkigyakorlatokról adok rövid beszámolót.

1927. március 8–12. kedd–szombat

A veszprémi lelkigyakorlat

Első elmélkedés (március 8.)

Istenes János és Szent József hónapjában vagyunk. Murillo megörökítette azt a jelenetet, amikor Istenes János egy beteget cipel a vállán. Azért bírja, mert Krisztus megy előtte. Egyikünk sem Istenes János, de ha kapunk Jézustól világosságot, erőt, mi is tudunk cipelni nagy terheket! Schubert egyik dalát idézi, mely arról szól, hogy az ember sötét lény: „Ahol én vagyok, ott van az éjszaka. Ahol nem vagyok, ott van a napfény.”

Nagybőjt szent idő, a lelkigyakorlatok ideje. Mivel nemsokára Szent József ünnepe lesz, a püspök Jézus gyermekkorára utalva mondja „hacsak nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem juttok be a Mennyországba.”

A bevezető elmélkedésben már megragadta a lelkeket, és felhívta a hallgatói figyelmét, hogy ezekben a napokban legyenek olyanok, mint a kifeszített vászon, olyan, amiről Alacoque Margit beszélt: „Uram, írj be engem, legyen kifeszített vászonod.”

⁴⁵ HK, 878. cikkely

⁴⁶ HK, 1074. cikkely

⁴⁷ HK, 1086. cikkely

Második elmélkedés (március 9., délelőtt)

Újból egy hasonlattal kezdi a beszédet: hasonlat a pókról. Készít magának egy külön világot. Ezt csináljuk mi magunk is. Csak az a kérdés, hogy milyen világot? Gravitációm az Isten világa felé vonz. A lelkigyakorlat épp erre való. Megismerni a nekem való világot. Ahogy a pókháló is függ valamitől, úgy én is függök valakitől. Mindenütt az Isten hatalma alatt állok. A nagy végtelenségbe vagyunk beleszórva.

Tisztelnem, szolgálnom kell Istent. A tisztelet a lélek fogékonysága. Engedjük, hogy Isten fölsége szóljon hozzánk. Csak a tisztelő lélek veszi észre a szépet. A tisztelet levegőjében kell élnem. Ha az evangélium nyolc boldogságának útját járom, saját megdicsőülésem útján járok. Ahogy a szobrász is kalapáccsal és vésővel hozza ki a kőből az alakot, úgy bennünket is az isteni törvényeknek elfogadása alakít. A törvény nem törés, hanem alakítás. Sajnáljuk a szilánkokat? A szobrászművész nem sajnálja. Ez a művészeti alkotás létrejöttének feltétele. A mi életünkben a szilánkok a szenvedés testi-lelki megpróbáltatásai. Sokszor kérdezi az ember, miért kínozz az Isten? A válasz: nem kínozzlak, hanem alakítalak! Ezzel a mondattal búcsúzott a szószéken: „*Ne kímélj uram, hanem alakítsál, hogy hozzád hasonló legyek!*”

Harmadik elmélkedés (március 9., este)

Lelkünkben mély vizek vannak, ezeket föl kell kavarni. Sok munkába kerül, míg az ember kialakítja önmagát. Mennyi munka kell ahhoz, míg az ércből kizúzzák az aranyat. Az evangélium is ezt teszi, de csak akkor, ha kihozzuk magunkból az istenarcú lényt. Kár, hogy sok ember olyan, mint a vízipók, mely soha nem merül el még a tengeren sem. Semmi köze a mélységekhez. Sok ember sem érzi meg a mélységeket. Nekünk van hivatásunk. Minket valaki hív a mélységek felé. Bolygó emberek vagyunk, olyanok, mint a Bolygó Hollandi. De a keresztyén embernek hivatása van, valaki hív. Ki hív, hová? Messze keressük a boldogságunkat, pedig a lelkünkben van.

Egy vértanú fiatal anya az ősegyházban kivégzése előtt látni akarta gyermekét. Mikor karjaiba zárta és megcsókolta, minden megváltozott körülötte, még börtöne is palotának tűnt neki. A hívást meghalló lélek számára így válhat palotává az élet.

Negyedik elmélkedés (március 10., délelőtt)

Ebben az elmélkedésben a bűnről prédikált. A bűn, a rossz ellenáll a jónak. A világot a bűnös ember rontja meg. A bűn destruál. Én az Isten akaratának szeretnék hódolni, és akkor nincs destrukció. Az Isten akaratának teljesítése ugyanis a jóra vezet! Legyünk kemény akaratúak!

Az elmélkedés második részében az Isten akaratának, a jónak, az erénynek perspektíváit vázolta föl. Az evangélium annyit jelent, mint jó hír. Azért tudunk felfelé menni, mert az Isten a nyolc boldogság hegyére hív bennünket. Ő nem parancsol, hanem szeretetre készítet. Úgy kell élnem, hogy az ethosz ne kötelesség, hanem boldogság legyen. Itt nem parancsot teljesítek, hanem az evangéliumi emberrel kérdezzük: Mit akarsz Uram, hogy cselekedjem? A nyolc boldogság a szabadságnak, az önként gyakorolt erényeknek a világa.

Ötödik elmélkedés (március 10., este)

Az emberben van három dolog: 1. edényrendszer: izom, csont, hús, vér; 2. idegrendszer: agy, idegek; 3. a szellemi élet, a lélek.

Az első kettőről sokat tudunk, de a lélekről kevesebbet. Miért? Mert az elásott kincs.

Azt ki kell ásni, ki kell bányászni. Akkora kincs ez, hogy meg kell venni a földet. Ha kell, mindent el kell adni, hogy megvehessük azt a földet, amiben ez a kincsünk van.

Az idegrendszer elfárad, de a lélek nem. A tárgyak súlypontja a gravitáció miatt a földben van, de a Föld súlypontja a Napban van. Ha a Föld valami oknál fogva elszabadulna, a Napba

esne. A lélek súlypontja az Isten. Ez az elszabadulás (a lélek a testtől) nálunk a halál pillanatában kezdődik. A lélek nagy útjának a kapujánál van a halál. Én jól akarok meghalni. Ha nem ezt teszem, az katasztrófa. A katasztrófa görög szó; annyit jelent, hogy leszakadás. A Niagara előtt nem szabad hajózni, mert az katasztrófa lenne. A Niagara halálra zúzná azt, aki oda merészkedne. Én nem akarok a pokol katasztrófájába zuhanni. A másvilágot, az örök életet csak úgy tudom megérteni, elfogadni, ha Krisztus világít nekem. Hogy Isten van, az biztos, csak másképp gondolkodik, mint én. A halált nem tudom megakadályozni, de ha Krisztus szemével nézek, akkor hittel és bizalommal közeledem a halálhoz, a katasztrófától megmenekülök. Hogy meg ne haljunk, azt nem tehetjük, de hogy jól haljunk meg, azt megtehetjük.

Hatodik elmélkedés (március 11., délelőtt)

Egy ifjú kolostorba vonult. Barátai visszahívták. Ő azt mondta, nem mehetek vissza közétek, mert a kapuban három zsandár áll őrt. De hiszen nincs ott senki – mondták a barátai. A fiatal szerzetesjelölt azt válaszolta: három szó van felírva a kolostor kapuja fölé: halál, ítélet, örökkévalóság.

Ítélet! A mi életünk Isten ítélőszéke előtt fejeződik be. Az élet, mint láttuk, egy alkotáshoz hasonlítható. Van kézmű, észmű, szívmű, apostoli mű. Azon kell dolgoznunk, hogy remekmű legyen. Hogy bennem mennyi az érték, az az én alkotásom. Az építkezésnél is nélkülözhetetlen a telek, a mész, a gerenda, a márvány, a téglák. Ezekből kell építkeznünk. Mi az életünket csak kegyelem segítségével alakíthatjuk remekművé. Az ember magától nem lesz művész. Minden élet felemelkedés. Az embernek önmagát kell megteremtenie, nem szabad kifáradnunk. Ez nem mechanizmus. Nem vagyunk akciós-, reakciós gépek, hanem fakadás. A belső embert kell rendezni. Minden etikai fajsúllyal bír. Ha a vizet, ecetet, olajat összekeverem, minden a fajsúlya szerint helyezkedik el. Így vagyunk a lelkünkkel, a karakterünkkel is. Én milyen fajsúlyú vagyok? Fölséges kinyilatkoztatás lenne, ha látnám magam, a magam fajsúlyát.

A sivatagban azt nézik, hogy hány pálma virágzik benne, és azt, hogy hány ember lakik ott. Óriási dolog, ha végre rátalálnak egy pálmára, oázisra. Az arab monda szerint a pálma egy bot, melynek egyik vége vízben, földben, sárban, másik vége tűzben, perzselő napsütésben van. Az igaz ember a földön él, de az Isten felé gravitál.

Legyen minden ember kegyelemmel önmagát megteremtő! Jó ember, szolgáló ember akarok lenni. A fajsúly szerinti elrendezés odaát lesz a másvilágban. De kell már itt az ítélet tudata, hogy bátorítson, buzdítson.

Hetedik elmélkedés (március 11., este)

Az életünk szép dal legyen. Nagyot kell magamról gondolni, mert örök dicsőségre vagyok hivatva. Úgy éljek, hogy érdemes legyen élni. Az ősmódelel a názáreti ház. Jézus harminc évig élt ott. Világ, nézz ide, eljöttem megtanítani, hogyan kell istenileg élni. Micsoda egyszerűség! Szőnyeg helyett gyaluforgács! Ahol sok az izgatottság, aggodalom, az nem a názáreti ház légköre. Ott aligha lesz isteni élet. Lehet istenileg élni: aki súlyos bűn nélkül Isten akaratát teljesíti, az győz.

A tulipán kinő a földből, a szívéből minden szürkeség ellenére kinő az Isten iránti vágy. Nem kell azon elcsüggedni, ha a tulipánon sok a hernyó. Kezdem a napot mindig a jó szándék felkeltésével: mindent az Istenért. Ez jó kezdet, ez jó gyökér. Aki jó, az jó sugárzik. Aki mérges, az mérget sugárzik.

Szürke az életed, unalmas? Beteg vagy? Menj a názáreti házba! Ez a ház az isteni élet szanatóriuma. Megtölteni az életet, az öntudatot jó szándékkal. Jézus szíve, szeretlek téged. Ezek kulcsok a titokzatos zárhoz. A világ sötét, világosodjunk. A világ nem a miénk, de a mi világunk az a mienk. Világítsunk a mi kuckóinkban!

Boldogságot ne keressünk a földön, az angyal sem azt mondta, hogy boldogság, hanem: békesség a jóakarátú embereknek. A nyíló virágok elhervadnak, az emberi lélek valamiféle virág, de a folytonos kapkodásban elhervad. Én tiszta szívvel, jó szándékkal akarok élni isteni életet. Élvezem a lélek békéjét.

Befejező beszéd (március 12., nyolc órai szentmise)

Trieszt mellett van a szép Miramare kastély (Mirari = csodálni, mare = tenger); Miramare = csodálja a tengert. Aki csodálkozni tud, az tud imádkozni. Ott imádkozzál, ahol megérzed a csodát. Gondoljunk csak bele, hogy a fűszál 140 millió km távolságban van a Naptól. A Nap életforrásából tud rügyezni, virágozni.

Ma az Oltáriszentségről beszélek. Jézus elmegy, mégis itt marad közöttünk. Ez az Euharisztia legnagyobb üzenete. Egyszerű kenyeret ad. Ez az én testem. Vegyétek és egyétek. Mirare et venerare. Csodáld és tiszteld. Amit az ember tisztel, az mind nagy. Amit nem tisztel, ellapul. Tisztelni akarok, térdet hajtani magamért. Az Isten nem szorul rá az én hódolatomra. Magam végett jó, hogy magamat összeszedjem. Ha a lelked hideg, ha nincs energiád, térj be a templomba a csodálatos Oltáriszentséghez. Szeressetek, és nem fogtok kételkedni. Jézus, mintegy tűzhányó hegy, kiönti az ő szeretetét. Ez a szentség a krisztusi életnek olyan ciklonja, mely alulról emelkedik fölfelé. Amikor a pap kimondja: ez az én testem, ott Krisztus maga imád, maga engesztel. Krisztus az én előimádkozóm, az én engesztelőm. Imádkozzunk Krisztussal, ő jól ért hozzá, hogy e szentség gyümölcsét szüntelenül érezzük és élvezzük.⁴⁸

1927. március 14–18. hétfő–péntek

A pápai lelkigyakorlat

Első elmélkedés

Azzal kezdte, hogy most jár először Pápán, ahova a kedves nővérek hívták lelkigyakorlatra. Ügyes fordulattal így folytatja: ez azt is jelenti, hogy „*én nem ismerem Önöket, Önök nem ismernek engem... Én ennek örülök, mert úgy áll előttem az Önök lelke, mint valami rejtély. Az élet tele van ilyen rejtélyekkel.*” Beszédéből kirajzolódik szónoki művészete. Olyan szónoki meglátásokat használ, amely lenyűgözi hallgatóit. Itt is remekel. Azt mondja, hogy úgy áll előtte a nővérekből álló hallgatóság, mint a szántóföld. Csupa felhasított barázda, mely várja a magot.

S máris egy újabb fordulat. Ahogy a szántóföld magára marad a vetés után, ugyanúgy a lelkigyakorlatot követően keresni kell a magányt. Egy híres filozófust hoz példának, Balmest, aki évente nyolc napot töltött egyedül, egy magányos hegy tetején. Sátort készített magának, hogy ott a magasság csendjében éljen.

Amikor Pápa felé haladt a vonattal, csupa ismeretlen táj tűnt elé. Milyen érdekes, hogy az ember ilyen öreg lesz, és van a kis hazában olyan táj, mely számára Szent Föld. Azzal válik szentté, hogy fölépítjük rá a názáreti házat. Ezután Szent Józsefről ad csodálatos jellemzést. Szerény, szótlan ember. Egyetlenegy szavát sem örökölte meg az evangélium, de mindenütt ott volt, ahol kellett. Mindig kéznél. De úgy, hogy soha senki észre nem vette. Ha nem volt rá szükség, félre állt. Hol van hát József? Valahol a háttérben. Majd előlép, de csak akkor, amikor cselekedni kell. Várja, hogy mikor lesz rá szükség. Addig tartja a mécsest.

Egyszerű, gyermeki lélekkel közeledjünk hozzá. Ő ért a gyermekhez, és tudja, mire van szüksége.

⁴⁸ LGyV

Második elmélkedés

Ma az elhagyatottságról lesz szó. Bármennyire legyek is egyedül, mégis érzem, tudom, hogy van Valakim. Keresnem kell ezt a Valakit.

Elhagyatottság. Eszembe jut a kis Herminka története. Tenyeres-talpas, tót cselédlány volt. Egy alkalommal levelet kaptam, hogy misézzek Herminkáért. A levélíró elmondja, hogy kislány korában Herminka náluk szolgált. Egy alkalommal észrevették, hogy beteg és lázas. Azonnal felmondtak neki, és kitették a lakásból. Mindez Teplic helységben történt, mely akkor az még csak néhány házból állt. Sem orvos, sem bíró, sem tanító, de még posta sem. Hova menjen szegény? Elvánszorgott az első pajtáig. Valóban nagy beteg volt. Himlőt kapott. Senki sem látogatta meg, csak a sírásó, Teplic egyetlen szociális embere. Ő a pajta repedésein keresztül adogatta neki a kenyeret, a vizet. Nem sokáig, mert szegényke rövidesen meghalt. A sírásó eljött hozzánk – írja a levélíró, kért egy rossz lepedőt, amibe Herminkát eltemetheti. A levelet azzal fejezte be, hogy mondjak érte egy misét.

A megrendítő történetet Székesfehérvárott is elmondta. Egy idős néni jött a püspökhöz, és azt mondta neki: annyit gondol Herminkára, nem tudja elfelejteni. Prohászka kérdezte: miért? A válasz: azért, mert olyan egyedül volt. Mit érezhetett egészen egyedül?

Ez az az elhagyatottság, amellyel a léleknek szembe kell kerülnie Istenével. Embernek lenni annyit jelent, mint átélni az egyedüllétet, és keresni azt a Valakit, aki számunkra a minden. Valóban semmi sem vagyok, morzsányi morzsa, de tudom, hogy nekem viszonyom van az Istenhez. Hívő ésszel vagyok az övé, mert meghódított, rabbá tett.

Mi az élet? Az isteni mérték átültetése az emberbe. Van egy tehetségünk, ezt beállíthatjuk az isteni mérték szolgálatába. Akarhatok-e ennél szebbet?

Aki őszintén keresi az igazságot, annak Jézus megmutatja. Zola a híres író nem kereste. Elment Lourdes-ba. Egy orvostól adatokat kért, hogy megírja regényét Lourdes-ről. Az egyik orvos elmondott egy csodát, melyből ő meg is írta regényét, de meghazudtolta a történetet. Úgy fejezte be, hogy a gyógyulás csak pár napig tartott, és a beteg visszaesett eredeti állapotába. A regény megjelenése után az orvos megkérdezte tőle: hogy írhatott olyat, ami nem igaz? Mire ő ezt válaszolta: Törődöm is én az igazsággal! Nekem az a fontos, hogy a regényből minél több fogyjon.

Az ilyen író lehet híres művész, de életéből, önmagából soha nem alakít ki műremeket. A pápai lelkigyakorlatnak is központi kérdése az önmagunk megszentelése. Ezt az elmélkedést is ennek jegyében mondta el. Befejezésként Szokratészt említi, aki állandóan hangot hallott önmagában: Csinálj muzsikát! Nem értette, miről van szó. Próbált verset írni, nem sikerült. Lassan megértette, hogy önmagából kell harmóniát, muzsikát alkotnia: mértéket, arányosságot, szépséget.

Én is ezt mondom Önöknek: leányom, csinálj, muzsikát az életedből. Meg tudjuk tenni mindannyian, ha teljesen átadjuk magunkat Istennek. Akkor Istenhez szóló ének lesz napjainkból.

Harmadik elmélkedés

Most arról lesz szó, hogyan lehet ezt a harmóniát, ezt a muzsikát létrehozni magunkban. Röviden így lehetne megfogalmazni: egész belső életünket egybe kell hangolnunk az Úrral.

Foglalkozunk pár percig a Föld vonzóerejével, a gravitációval. Nem is gondolunk arra, hogy azért nem esünk el, mert a Föld középpontjába gravitáló erők egyensúlyban tartanak minket. A gravitáció nélkül egyensúlytalan lenne a Földön az élet. Az egyensúly! Tulajdonképpen az én mozgásaim mind az én gravitációmmal folyó eszmecserék: akció-reakció. Newton törvénye szerint az izom erőm kihívásaira a gravitáció válaszol.

De ilyen egyensúly van a lelki életben is. Lelkiéletünknek is van gravitációja. Inkább levitációnak mondanám, azaz nem leszállás, hanem felszállás, felemelkedés. Az Önök lelke

is Isten felé húz. Ez a vonzás nem szűnik meg soha, még akkor sem, ha ellene dolgozunk. Ez az erő győzni akar bennünk. Így állok én itt e két vonzás között. A Föld legmélyéből induló erővonalaim a végtelen magasságig futnak. Belefutnak Isten határtalan valóságába. Ez teremti meg lelkünk egyensúlyát.

Ha valaki vétkezik, kiszakítja magát ebből az erővonalból. Mi csak akkor élünk igazán, ha az Isten erővonalában akarjuk leélni életünket.

Ha valakit átjár ez a gondolat, annak szíve eltelik mélységes tisztelettel Isten és önmaga iránt. Azért tisztelem önmagam, mert Istenbe tartozom. Csodálatosan fejezi ki ezt Szent Pál: benne élünk, mozgunk és vagyunk. Van hol megtanulnom. Az egyház ennek az iskolája. Megtanít egyre közelebb jutni Istenhez. A tisztelet gyermeke, a szeretet. Ez látóvá teszi az embert. Akiben nincs szeretet, az nem lát. Az ökörnek a virág nem mond semmit, le is legeli. Az ökör nem tud tisztelni. A mai világnak is ez a bűne. Jaj nekünk, ha nem tudunk olyan nemzedéket nevelni, amely megismeri, és magáévá teszi a tiszteletet. Aki mindent lebecsül, annak a lelke üres marad, mert fölényeskedik, és nem keresi az értéket. A liturgia ezer és ezer alkalmat ad arra, hogy megismerjük és tiszteljük a szent értékeket. *„Szentmisén vagyunk, megvalljuk bűneinket, mélyen meghajolva, mellünket verve, majd az evangéliumkor felállunk, mert Jézus szól hozzánk. Alázattal közeledem az oltárhoz, hogy magamhoz vegyem az Urat. Letérdelek, mert érzem, hogy királyom. Hallgatok szótlánul, várom, hogy szóljon hozzám: Uram, szólj, mert hallja a Te szolgád. Nem földi király, hanem a mindenség királya van itt. Szokják meg, hogy mindig így hajtsanak térdet.”* És itt most a püspök felállt helyéről és szép egyenes testtartással térdet hajtott. A jelenlévők mondták, hogy életük végéig nem felejtik el ezt a jelenetet.

A tiszteletből ámulat fakad. Arisztotelész azt mondotta, hogy filozófus csak abból lesz, aki a mindenségen csodálkozik. Ez a csodálkozás a tisztelet ábécéje. Ennek egyenes következménye a hűség. Isten mellett ki kell tartanom. Isten énnekem Atyám. Nem ismerem, sokszor nem értem, de fogom a kezét.

De említsek meg a nehézségeket is. Sokszor nem látjuk annak a csodálatos hálózatnak minden szálát, melyek eseményt eseményhez kötnek, melyek megértetnék velem a tények sokszor érthetetlen összekuszálódását. A gyönyörű májusi vetésre jön a jégverés, az ár. Oda van minden! Vagy haldoklik egy sokgyermekes anya. A gyermekek zokognak, és az anya meghal. Miért, miért? Ilyenkor is leborulok, és mondom: nem értem a Te gondviselésedet, de értetlenül is imádom. Atyám vagy! Sötétségben állok, megdermedek, de hiszek és szeretlek, és így imádkozom: Miatyánk ... Dánielt bedobják a tüzes kemencébe, s közben ezt mondja: hogy mi elégünk, vagy sem az az Isten dolga. De hogy én Istent meg nem bántom, azt tudom.

Nos, ez a bizalom! Elégek-e vagy sem, az mellékes, az az Isten dolga. Az én dolgom, hogy ne vétkezzem. Van bennünk ennyi hit?

Imádkozzunk ilyenkor: Uram, Miatyánk, én így is bízom benned.

A lelkigyakorlat utolsó mondata így hangzott: *„Kicsiny emberi lelkem morzsáiból dómot építek a Te tiszteletedre.”*

Negyedik elmélkedés

Krisztus egyetlen szándéka, lelkem megmentése. Érezzem át, hogy csodás tünemény vagyok. Egymásra szerelt emeletékből állok: fizikum, idegrendszer, szellem. A harmadik szellemi élet, eszmélés, öntudat. Lelket lehelt belém az Isten. Ezt nekem hinnem kell. Istenből pattant ki, hozzá hasonlít. Lelkemre állandóan figyel: lát, hall, érez és tud engem.

Föl tudom ezt fogni? Ez nagy titok. Hasonlattal élve, csak annyira tudom felfogni, amennyire érthetném a színdarabot, melyre lehúzzák a függönyt. Én csak a színpadon játszom, a lábát látom. Ez a titok ilyen függöny. A függöny le van húzva. Lehet akkor élveznem az előadás magasztos szépségét? Érteni nehezen, de hinni el tudom. Minden eltörpül amellett, hogy én végtelen érték vagyok. Ha ide tennék Önök elé egy papírlapot, s azon ezt olvasnák: *„Végtelen érték vagyok, alá mernék írni? Én Prohászka Ottokár alá*

merném. Önök nem? Pedig ez az evangélium.”

Isten elküldte az Úr Jézus Krisztust, rám nézett, és szerelmes lett belém. Énekelni, zengeni kezdte az ő szerelmes dalait. A nyolc boldogság dalait. Ezek a dalok a krisztusi líra megnyilatkozásai.

Amikor Krisztus a léleknek énekel, nekem énekel. Elmondja, hogy neki a lélek drágagyöngy. El van ásva, de aki megtalálja, mindenét eladja érte. Jézus megtalálta, egyedül ő találta meg. Eladta mindenét: odaadta ifjúi életét, megvette a Szentföldet (az én lelkemet, ahol a drága kincs, a titokzatos gyöngy van elásva).

Én tehát Krisztus drága gyöngye vagyok. Ha az Isten ennyire megbecsül engem, nem lehetek hitvány lázadó. Forradalmat kell szítanom hitványságom ellen.

Newman kardinális hosszú, benső harcok után katolizált. Megtérése után ezt mondta: „Soha sem vétkeztem a világosság ellen.” Próbáljunk így élni. Ezután nem vétkezem a világosság, a szépség, a harmónia ellen. Látni akarom Isten fényét, hallani Isten szavát.

Énekeljek együtt Jézussal, hiszen én az Isten drágagyöngye vagyok. Ez a tudat dallá válik bennem. Kész szerelmi misztika. Az evangéliumot az birtokolja, aki megízleli mindazt, ami benne élet. Aki elolvassa Jézus példabeszédeit, megérti, hogy Jézus miért mondta el ezeket. Hogy megértesse velem, hogy mekkora érték vagyok. Olyan, hogy Jézus vérért adta értem. Aki ezt nem teszi, rálép Krisztus vérére. Minden bűnös tettünkkel Jézus vérért tapossuk. Ébredjünk fel lelkünk végtelen értékére!

Ötödik elmélkedés

Eddig azt néztük, hogy Jézus számára milyen nagy érték vagyok. Mi tetszett neki bennem? A lelkem. Vérért adta értem. Ez az én fonséges nagy kincsem. Krisztus tulajdona vagyok. Ez több, mint vallásosnak lenni. Ez egy viszonyt jelent: itt van mellettem, körülöttem, bennem.

A vallás latinul religiót jelent: kapcsolatot, kapcsolódást, egybefűződést. Minél vallásosabb vagyok, annál tartalmasabb az életem mások felé. Nem az a fontos, hogy mennyit imádkozunk, hanem az, hogy hogyan. Nem csak szavakkal lehet imádkozni, hanem tettekkel is. A konyha, a piac, az iskola, a varrósztal... mind az isteni közelség szent tartóájává nemesül. Istent szolgáljuk reggeltől estig. A szeretetért van minden. Szeretni kell önmagam, hiszen Isten gyermeke vagyok. Szeretni kell a lelkemet, hiszen kincset hordozok benne. Szeretni kell a keresztemet, hiszen üdvösségem titka rejlik benne. A szeretet nem mámor, érzelmi kábulat. Nem ömlengés, hanem a szép tettek egymásutánja: értékosztogatás, Istennek adott diadalmas élet.

Jaj de nehéz! – mondjátok erre. Persze, mert ami szép, az nehéz. A szép zene is nehéz. A festés is, de legnehezebb a lélek-művészet. Minden ember egy ideig szerencsétlen művésznek érzi magát, mert a lélekmintázás, önmagam kialakítása tele van eséssel, akaratunk fékezésével, önszeretünk megsebzésével. Ez nehéz! A legnehezebb művészet.

De az Úr megadta hozzá az eszközöket is: a lélekformáló ethoszt, etikát (erkölcsösség, erkölcsi magatartás). A bibliában két ethoszt látok. Az egyik a Sínai hegyről való: az Isten megmondta, hogy mit ne tegyél. A tízparancsolat kemény és kérlelhetetlen, mint a gránitszikla. Azt üzeni, hogy félni kell az Istent. – A másik hegyről Krisztus hangját hallom: ez a Krisztus hegye. Egy példával lehet legjobban rámutatni, hogy miről is van szó. Ha egy édesanyának azt mondom, adj enni a gyermekednek, erre ő azt válaszolja: nekem ez nem parancs, hanem boldogság. Aki a Krisztus-hegyen beszél hozzám, annak nem vaskeze van, hanem kertész. Annak szava nem parancs, hanem örömhír. Ez is erkölcs, de ostor nélkül. Nem törvény, hanem boldogság. A tízparancsolat folytatása a nyolc boldogság. Boldogságot vállalni pedig öröm. Arra nevelem magam, hogy úgy kell szeretnem a törvényt, hogy boldogság legyen teljesíteni. Ez az evangélium ethosza. Tisztelem a Sínai hegyet, de a boldogságok felé húz a szívem. A törvény kényszerít, a boldogság vonz.

Ha a túlvilágra gondolunk, forduljunk e két hegy felé. A kettőt elválasztani nem szabad önmagunkban. Az Isten irgalom is, de örök törvényesség is. Azért van mennyország, mert van jószág, de van pokol is, mert van gonoszság. Mindkettő elkezdődik itt a földön, a lélek mélyén. A lélek ízleli a mennyországot és a poklot.

Földi életünk a lehetőségek világa. Még az elrontottakat is jóvá lehet tenni, míg telik belőlünk a szeretet. Nincs végletekig elrontott élet. Nincs javíthatatlan bűn. Értékeket keresek, vigyázok magamra. Mennyire más lenne a kultúránk, légkörünk, ha e szerint élnénk. Én senki másra nem hallgatok, csak Krisztusra. Feléje nézek, róla mintázom életemet, tetteimet.

Félelem a pokoltól, szeretet a mennyországért. Fogjuk meg erősen ezt a két kapaszkodót: a félelmet és a szeretetet. Ha nincs elég a szeretetből, féljünk! Ha túl sok van a félelemből, szeressünk! Az örökkévalóságnak két alternatívája áll előttünk: az egyik vonz, a másik elrettent. Küzdjünk sohasem lankadva, haladjunk Krisztus útján a végleges teljesedés felé.

Hatodik elmélkedés

A téma: a halál. Valaki megálmodta, hogy meghalt, megérezte, hogy lefoszlik róla teste, az izomzat, a hüvely. Bizony a világ leszárad rólunk. Biztonsággal érezzük, tudjuk, hogy bennünk két valóság van. Az egyik a test, a másik a szellem. Annyira különbözik egyik a másiktól, hogy szinte felfoghatatlan, hogy lehetnek együtt. A lelkünk az Isten képére van alkotva. Ez azt jelenti, hogy ha a saját lelkemet megtapasztalom, akkor végeredményképpen az Istentől van az, amit léleknek nevezek. A lélek uralkodik a testemen, tetteimen, egész életemen. Tisztelettel hajlok meg önmagam előtt, hiszen ez a lélek hatalmasabb, mint az én anyagom, testem. Mondhatom így is: nem férek a bőrömbe. A lélek által tágabb, hatalmasabb vagyok, mint a világ. Hiszen ez a világ keletkezett, és elmúlik. Én nem múlhatok el, ezt a lelket az élet beállítja a világba: családba, hivatalba, bányába, szántóföldre. De lassan aztán lehull róla a hüvely, és elmegyünk. Ezen nem kell szomorkodni, mert az a csodálatos mag, a lélek egy új életnek, a másvilágnak a forrása. Ez a mag az én lelkem. Kiperdül a mag, kicsúszik a talaj a lábam alól. Kérdezhetem: talán csak nem éltem hiába?

Tudom, hogy van halál, van temető, van elmúlás. De nem adom olcsón a mulandóságomat, mert ebből magot akarok kipréselni. Azért vagyok itt a földön, hogy előkészítsem a nekem feltétlen járó örök életet. Nem halok meg, hanem élek. Én az evangéliumos ember vagyok, és aki éli Krisztus evangéliumát, az nem ismeri meg a halált. Az Egyház megtanít, mit kell tennem, ha nem akarok elmúlni. Akinek hite van, az életet akar.

Élhet a keresztény hiába? Ha van hite, nem! Minél jobban szeretjük Istent, annál jobban belátjuk az örök élet szükségességét. Ezt csak Istemben lehet elérni. A halál is az életet hirdeti, és ha átélem, megyek hozzád Uram.

Ez a hit az örök életben. Értem a szomorúságot a halál miatt, de ne maradjunk ennél. Oltuk bele gyászunkba a tevékenység szellemét, imádkozunk halottainkért. Ez a keresztény spiritizmus kell nekem.

Ennél a beszédnél tetten érhető, hogy a szent életű püspök hogyan készül a halálra: „*Igen Uram megyek, köszönöm, hogy mehetek. Szeretlek, és sietek hozzád.*”

Hetedik elmélkedés

Képzeljünk magunk elé egy orgonát. Csupa síp. Ugyanígy sorakoznak egymás mellé életünkben is a konyha, a háztartás, az iskola és bármilyen más elfoglaltság. Azon fordul meg minden, hogy ki ül az orgonához. Olyan üljön oda, aki ezekből a sípokból mesterit, művészt tud teremteni. Aki az egyik sípot a másikkal harmóniában szólaltatja meg. Minden attól függ, hogyan kezeljük életünk orgonáját. Ezen az orgonán Isten-dicsőítő glóriát kell orgonálni.

Mi vezessen engem ebben a munkában? Erre az Anyaszentegyház tanít meg. Nincs az az életkörülmény, melyben ne lehetne isteni életet élni. Nem az teszi azzá az isteni életet, hogy

mit csinállok, hanem, hogy milyen lélekkel teszem azt. Indiában van egy törvény, ha az asszony dühös, nem szabad ebédet főznie. Jó példa ez. Minden egyébbe is alkalmazható. Tudniillik a dühös emberből olyan mérgek sugároznak ki, melyektől megbetegednek azok, akik az általa főzött ételből esznek.

Nincs elronthatatlan élet. Mindent megronthatok, de mindent meg is javíthatok. Nem csak az kell, hogy a szobrász kalapáljon a forma szerint, hanem az, ami ezekből a kalapácsütésekből kitermelődik. Művészi formát kell életemből kivésnem. Isteni formát kell életemből kikalapálnom. Az orvosok kimutatták, hogy az ember tizenhat féle mérget sugároz magából. Mennyivel különbet sugározhat ki az Istennel teli lélek. Itt körülöttünk most mindenhol elektromos hullámok rezegnek. Ez csak fizikai sugárzás. Ezen alapszik a rádiózás: ide hozza a távoli, messzi világrészek hangját. Mi magunk is ilyen sugárzó források vagyunk. A szeretettel színig telt lélek szeretetet sugároz. Nincs olyan élethelyzet, melyben ne lehetne Istenben, Istennel élni.

Szieniai Szent Katalin hosszú éveken át teljes lelki szárazságban élt. Mikor végre megszabadult ettől, ezt kérdezte Jézustól: Uram hol voltál, miért hagytál magamra? Jézus így válaszolt: Végig itt voltam a szívedben, láttam a küzdelmedet, nem hagytalak el, csak figyeltem, hogy hűséges vagy-e.

Vessük bele magunkat az Isten szeretetébe, hogy jók és megbízhatók legyünk. És ha mégis elesnénk, a szentgyónásban megtisztulunk. Ez a titka annak, hogy szeretetet sugározzunk a világba.⁴⁹

*

A pápai lelkigyakorlattal kapcsolatban két csodálatos történetet is feljegyezett Marácz Margit irgalmas nővér Prohászka minden elképzelést felülmúló lelki finomságáról.

Szokása szerint Pápán is gyóntatott az elmélkedések előtt és után. Egyik nap a gyóntatószék felé tartott, és észrevette, hogy a gyónni akarók között egy várandós fiatalasszony áll. Hirtelen körülnézett, és egy széket vitt az asszonyka részére.

Egy másik fiatal nő sírva jött ki a gyóntatószékből. A többiek körülvették, kérdezgették, miért sír. A fiatalasszony így válaszolt: Midőn a püspökatyának elmondtam állapotom nehézségeit, azonnal így szólt: „Álljon fel kedves leányom, árt a térdelés, gyónjék állva!”

A kismama sírva mondta a körülállóknak: Ó, ilyen jó is lehet valaki? Ilyen gyönyörűség is van a világon?⁵⁰

A lelkigyakorlat utolsó napján, pénteken a nővérek reggelijét szervírozták a szentmise után Prohászka szobájában. Kimondhatatlan jósággal beszélgetett velük, nehogy észrevegyék, miért nem reggelizik... A tálcáján lévő ibolyacsokrot nézegette, és távozáskor magával vitte. Evvel a kis csokorral integetett és kiáltotta feléjük: „*Viszontlátásra, in paradiso!*”⁵¹ És mindez halála előtt tizenöt nappal történt.

1927. március 20. vasárnap

Miután befejezte Pápán a nővéreknek tartott lelkigyakorlatát, visszautazott Székesfehérvárra. Másnap, március 20-án megtartotta a szokásos konferenciabeszédét Budapesten a Missziótársulat kültagjainak. A téma Szent József volt. Most azonban nem

⁴⁹ LGyPápa

⁵⁰ HK, 1090. cikkely

⁵¹ HK, 1091. cikkely

március 19-én Szent József ünnepén, hanem a rákövetkező napon.

Az alapgondolat: Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába.

Néhány gondolat a nővéreknek tartott szentbeszédéből (közben gondoljunk arra, hogy aki mindezt mondja, két hét múlva már az örökkévalóságban lesz). Az embernek ősz hajjal is gyermeknek kell lenni. Amint a gyermekben is, úgy az idősebbekben is a pax et gaudium, békesség és szent öröm lakják. A lelki gyermekség érzéseiből bokrétát kíván kötni, és azt Szent Józsefnek felajánlani.

Többször visszatérő gondolat, hogy az ember legfölségesebb feladata az, hogy belül legyen Isten orgánuma. Ennek jelképe Szent József, aki olyan, mint egy több száz éves tölgy, a pátriárkák pátriárkája. József Jézust csak mint gyermeket ismerte. A jászolban, Egyiptomban és később a gyaluforgácsok között. Hallgatag ember, aki ugyan sokat tudna beszélni, mégis hallgat. Aki így néz Józsefre, az meglátja benne az igénytelen szentet, a szent család gondozóját, és olyan valakit, akiben elásott kincsek rejlenek. E három pont kifejtése adja a konferencia tartalmát.

1. Hány derék parasztasszonyt ismernek papjaink. Akinek legnagyobb értékük a hűség, a szeretet, a szorgalom, a megbízhatóság, türelem, tudás. Az ember érzi, hogy ezeket a lelki kincseket nem lehet megfizetni. Beszél egy 1849-es hősről, akiről a századosa ezt írja: „Olyan hősök ezek, egyben annyi bátorság van, mint egy oroszánban...” Az ember lélekben meghajol, és azt mondja: ez az igénytelen nagy élet. Kis Szent Teréz azt mondja: „A gyermeknek az egyszerűség, a szentség sohasem komplikált.”

Szent József ezt a szellemet állítja közénk. Nagy kegyelem így leegyszerűsíteni az embert. Az találja meg magát, aki szívből egyszerű lesz. Aki szívből egyszerű, az megtalálja az utat Istenhez. A komplikált emberek önmagukat sem találják meg.

2. Szent József a Szent Családnak volt a feje, de olyan alázatos feje, aki nem kérkedik. Megy Betlehembe, Egyiptomba, mert küldi Isten. Ő mindig mindenben Isten akaratát látja. Ő Názáretben csak szent árnyék, annak a nagy Istennek dolgait nem kritizálja, hanem azt mondja „Legyen meg a te akaratod.”

Szent Józsefnek hatalmas szíve volt. Az Anyaszentegyház példaként állítja elénk. Megyek Józsefhez, és észreveszem azt a szent nyugalmat, amely arra képesít minket, hogy elviseljük az élet nagy tövisbokrát.

3. Szent József rejtett életet élt. Názáretben nem gondolt azzal, hogy valamikor a katolikus Anyaszentegyház legfőbb pátriárkájának tekintik, és hogy papjai egykor az Anyaszentegyházat felajánlják neki, a csendes ácsmesternek. Itt a rejtett mélységes tökéletességnek, az elásott kincseknek olyan páratlan bemutatkozása van a világ előtt, hogy ennél nagyobb nem ismerünk. Józsefben az a szentség volt, amely Szűz Máriához illett.

Minden nagy élet kincse rejtve van. Rejtett élet! A legjobb édesanya szeretetének gazdagsága az ő szívének elásott kincse. Amit a csalogány énekel, nem a világnak, hanem önmagának énekl. Az a fontos, hogy nekünk is, mindnyájunknak énekes örömünk legyen, mely minket Istenhez fűző kapcsolattá alakít.

Avilai Szent Teréz mondja, hogy ő nem tudja eléggé ajánlani Szent József tiszteletét, és kéri, aki ezt nem hiszi, próbálja meg. Tegyük meg mindent, hogy a mi kis házunk is názáreti ház legyen, a mi kis kertünk is olyan legyen, mint amivé ő művelte. Nem fog kiszáradni kertünk, lelkünk, ha Szent József útjain járunk, az ő kegyelmeit bírjuk.

1927. március 21–24. hétfő–csütörtök

A pécsi lelkigyakorlat

A pécsre lelkigyakorlatra az egyetemi ifjúság lelki vezetője, Varga Damján ciszterci professzor hívta meg Prohászka püspököt. A pécsi Egyetemi templom igazgatója is Varga Damján volt. Ők adták ki 1927 májusában nyomtatásban a lelkigyakorlat beszédeit. Ennek az előszavában található az a gondolat, melyet az egész kiadványunk címéül adtam: „Egy üstökös tűnt el szemünk elől”. Ezt egy egyetemista lány írta kiadványuk előszavában.

Első beszéd

Fiatalkori emlékével kezdi a lelkigyakorlatot. Római professzora, a nagy Secchi csillagász mondta el a következő történetet. Egy hajó indult észak felé Civita Vecchiából. A kapitány csakhamar észrevette, hogy eltértek az iránytól. Pedig az iránytű helyesen volt beállítva. A hajónak északra kellett volna mennie, és mégis dél felé haladt. A kapitány mindent megvizsgált, és nem talált semmi rendellenességet. Végül valakinek a hajón eszébe jutott, hogy a hajófenéken egy nagy rakomány vas van. Az téríti el az iránytűt. Erre kirakták a vasat, és a hajó már céljának megfelelően haladt.

Mi is ilyen hajók vagyunk, amelyeken minden a maga helyén van: kultúra, tudomány, művészet. És mégis helytelen úton haladunk, mert a lelkünkben elrejtett vasrakományok eltérítik az iránytűt. Ez a vasrakomány a kételkedés, a hitetlenség az isteni dolgokkal szemben. Ezt rakjátok ki! Irányítsátok lelketeket az Isten felé!

Én azért jöttem, hogy rásegítsem lelketeket a szükséges orientációkra, szakramentális elveket biztos alapokra. Ahhoz, hogy életünk ki ne lendüljön a helyes irányából, ahhoz rendeznünk kell az életünket. Keresztény orientációra van szükségünk. Olyan az egész élet, mintha a titkok házában lennénk. Ide alapok kellenek. Az egyik ilyen fundamentális tétel, hogy az Isten el van ragadtatva az emberi lélektől. Krisztus mondja az evangéliumban, „mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de lelkének kárát vallja?” Ebben hinni kell!

Mi az élet? Nagy várakozás. Isten hív bennünket.

Mi a hit? Nem logika, hanem teljes, feltétlen odaadás. Az odaadás nem fogalom. Az élet sem fogalom, hanem valóság. A művelt ember többet tud a világról, mint a műveletlen, de ez nem hit. A hit lelki állapot, melynek lényege, teljes odaadás Istennek. Hiszek Istenben, ez azt jelenti, hogy belépek a templomba, letérdelek, lehajtom a fejemet, egy ideig hallgatok magamba omolva, és mondom egyre erősebben: hiszek benned Uram. Ez a misztikus imádság, az ima legtökéletesebb foka. Jól imádkozni annyit tesz, mint jól megváltozni.

Az életben két igen fontos tulajdonságot látok: az odaadást és a tiszteletet. A kettő összefügg egymással. Tisztelni is csak azt tudom, akit szeretek. És igazán csak azt lehet szeretni, akit tisztelünk. Tudják ezt a nők! A szépséggel sem lehet disputálni, hanem tisztelni kell. Hogy is mondta: Schopenhauer? „Ha bemégy a királyhoz, hallgass, hogy a fenség leereszkedjék hozzád.” Ha bemégy a templomba, légy alázatos, hogy Isten lényegét megérezhesd. A tiszteletlen ember szellemileg perverz.

Ha a tisztelet és odaadás megvan benned, akkor tudsz haladni a Sarkcsillag felé. Ne féltsük magunkat a nagy eszméktől.

Az igazi bölcsesség nem az, ami a dolgok egymás közti kapcsolatát mutatja be, hanem az, mely felfedi milyen kapcsolat van az ember és a világ között. Tiszteljük a lelkünket!

Hagyjuk, hogy isteni magjára rásüssön a nap. Ne legyünk faragatlan tuskók, ne adjuk lelkünket oda a szürkeségnek, a bűnnek.

Ki kell kalapálnunk magunkból a krisztusi egyéniséget. Az utolsó ítéleten számon kéri majd tőled, hogy mit hoztál ki az életedből. Ebben segít az etika, mely regulákat, törvényeket szab meg. Ha erre nem vigyázunk, lelki barbárokká válunk. A hernyó lerágja a levelet, az ökör lelegeli a virágot. A nőt tisztelned kell, hogy méltó légy önmagadhoz, és az ő örökkévaló lelkéhez. Tisztelned kell, és nem szabad lelegetned. Igyekeztek ilyen egyéniséget kikalapálni magatokból.

A hit törvényei legyenek segítő szárnyak, amelyekkel fönt a magasba szárnyalhatunk. Az etika annyit jelent, hogy éljük a törvényeket. Goethe mondta, ha folyton csak csinálják a törvényt, és nem élik, nem tartják meg, az olyan, mintha folyton írának a kottákat, és senki sem énekelné. Ti is ne csak írjátok, hanem énekeljétek a kottákat. Éljétek a törvényeket, az életet. Murillo egyik képén Istenes Szent Jánost ábrázolja. Súlyos beteget visz a vállán. Előtte megy Krisztus lámpával, és világít a sötétségben. – Mi is így megyünk, és visszük a hátunkon keresztünket, hibáinkat. De előttünk megy Krisztus, és világít nekünk, hogy jó irányba menjünk. Szeresd a lelkedet! Légy tisztelettel saját lelked iránt, és becsüld meg azt. Legyen jelszavatok: a saját lelkemre vigyáznom kell.

Második beszéd

A pécsi Székesegyház előtt állok, és csodálom ezt a szépséget. Négy torony, és mindegyiken ott a kereszt. És kérdelek: minek a kereszt ott fent a tornyon, mezőkön, útszélien, mindenütt? A kereszt azt jelenti, hogy: „Isten úgy szerette a világot, hogy egyszülött fiát adta érte.”

Én úgy érzem, hogy az evangélium egy nagy tényt állít szemünk elé. Ennek lényege: van a világban valami szeretnivaló. Minden bomló rügy, virág, minden, ami tavasz, ami élet, az szeretnivaló. De van ennél több is. Ez a lélek. A lélek, amely alkotni tud Székesegyházat itt Pécsen. A szépen kiművelt lelket az Isten is szereti. Van-e ennél nagyobb valami? Az Isten szeret engem. De ezt meg is kell élni. Honnét veszem én azt, hogy az Isten szeret engem? Onnét, hogy Krisztus egy láthatatlan mérleget tart a kezében. Az egyik serpenyőben van az egész világ, a másikban a lélek. És erről mondja Jézus, hogy a lélek mindennél többet ér, még az egész világmindenségnél is. Ez annyit jelent, hogy te ember nagyobb vagy, mint az egész világ. Ezt először el kell hinni, azután meg kell élni.

Mi a lélek értéke? Minden! Drága kincs a lélek. Oda kell adnunk mindent érte: „hasonló a mennyek országa a drágagyöngyhöz”, amit ha megtalál az ember, elad mindent. Itt nincs alku, hogy ki ad többet érte. Csak egy alku van, mindent, mindent eladni a lélekért.

Hasonló a mennyek országa a szántóvető emberhez. A föld én vagyok, a lelkem pedig várja az isteni magot, az igét.

Ha végiggondolom ezeket a hasonlatokat, látnom kell, hogy jön felém az Isten ezekkel a végtelen nagy gondolatokkal. Nem válaszolhatok rá másként, mint végtelen nagy odaadással. A hit egy nagy odaadás, hogy mindenem a tiéd Uram, hogy mindent odaadok, mert Te jössz felém. Mit tehetek? Fiaitok figyeljétek! Nem tehetek mást, mint odaadom magamat. Mindez nem fogalom, a hit sem az, hanem egy nagy valóság. Amikor hiszek, odaadom magamat. Az odaadás nálam tett. Az én hitem egy nagy tett.

Aki nem akar, az nem hisz. A tudás sem azonos a hittel. A hit: odaadás. Lehet valaki kitűnő doktor, aki meg tudja közelíteni az élet nagy titkát, de maga lehet beteg. Van tehát különbség az élet és a fogalom között. A különbség olyan, mint egy beteg tudós és egy szép virágzó leány között. Amikor hiszek, nekem a hit fény, világosság, harmónia, biztos út. Nem csak kötelesség, hanem hódító világuralom. Különbség van a zene, a muzsika és az élmény között. Ilyen különbség van a hit, mint élet és a fogalmak között, melyekről tudomásom van.

Ha csak azzal éritek be, hogy tudtok valamit a hitről, az nem ér semmit. Nekem nem az kell, hogy tudjak a hitről, még ha az egész teológiát tudom is. Nekem a teológiát át kell élnem.

Pasteur nem csak kitűnő fizikus volt, nagy tudós, hanem hívő ember is, és azt mondta: úgy hiszek, mint az utolsó bretagne-i parasztasszony. A hit egy nagy áramlat, nagy életközösség Krisztussal. Óriási nagy erő, mely engem felemel. Sajnos mi gyakran elvonatkozunk a nagy valóságtól, és elfelejtünk élni. Elmarad az az ún. „Erleben”, amit próbálunk fordítgatni, de nem tudjuk jól. Bárcsak tudnám ezen a lelki gyakorlaton megsejtenni hallgatóimmal, hogy a hit nem fogalom, hogy az élet nem elvont valami, hanem gyakorlat; a hűség, az odaadás sem fogalom, hanem élő valóság és gyakorlat. És folytathatnám tovább: kitartás, bensőség, küzdelem... Ha elérem, hogy ezt a mostani lelki gyakorlaton megértetem veletek, akkor már elértem a célom. Ez hasonlít a fanatizmushoz, mégis nagy a különbség közte és a hit között, mert fanatikus lehet valaki bármiben. A hit azonban csak a krisztusi igazságokért megy tűzbe. Csak ez a hit ér valamit.

Bizonyára találkozottok már ezzel a fellángolással, égő csipkebokorral, kint a természetben. Hát ez az! És ha most elmegyünk az utolsó vacsora termébe, annak a pszichéje is ilyen: a köztünk maradó szeretetnek a légköre vesz bennünket körül, és leborulunk előtte.

Tanuljunk meg imádkozni! Az imádság nem szavak darálása! Úgy kell imádkozni, hogy az ember belehelyezze a lelkét, és mondogassa magában lassan: „Jézusomnak isteni szíve, add, hogy mindig jobban szeresselek!” Ezt mondogassuk többször egymás után. Ne érdekeljen bennünk, hogy mások azt mondják, hogy beleszuggéralom magamba. Engem nem érdekel, mit mondanak. A lényeg az, hogy lelkem beleszívja magába ezeket a nagy gondolatokat. Igaza van Szent Ágostonnak: „aki jól imádkozik, az jól él.” Jól imádkozni annyi, mint megmenteni a lelket. Ennyit az odaadásról.

Második a nagy tisztelet. Azt mondja Fisot: „L'église est l'école du respect.” Vagyis az egyház a tisztelet iskolája. Ha mész a templomba, láthatod, hogy sokan jönnek-mennek, és nagy a terefere. De amikor belépnek az Isten házába, egyszerre megváltozik a lelkük: térdhajtás, szenteltvízbe mártják az ujjukat, keresztet vetnek stb. Amikor jön a szentmise, a bűnbánat jeleként mellüket verve mondják: én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem. Majd jön az evangélium, feláll mindenki, mert az Isten fia szól hozzánk... Úrfelmutatáskor ismét mindenki letérdel... Ez mind az alázat jele.

Kedves Pécsiek! Nem is gondoltok arra, hogy nektek milyen kincsetek van. Sírtam a gyönyörű Székesegyházban. Ó ezek a fölséges román bazilikák! Amint a tengerről mondja valaki, hogy szenteket és hősöket nevel, olyan ez a Székesegyház is: a tiszteletnek természetfölötti fényét sugározza.

Ó, ha a magyar nép ilyen tisztelettel viseltetne saját hazája iránt, és nem menne külföldre, hanem saját verejtékével dolgozna itthon! Milyen mélységes nagy és szent tisztelet áramlik ki a pécsi Székesegyházból, és mindenkire hat, aki csak egy kissé is lélekkel szemléli.

Azt kívánom, hogy érezzétek át ti is, mi ez a nagy tisztelet!

Ha valamit tisztellek, az nagy nekem. Ha az édesanyámat tisztelem, az nagy érték nekem. Ha a házastársak tisztelik egymást, akkor szeretik is egymást. Mert a szeretet nem lehet meg tisztelet nélkül. Nagyon jól tudják ezt az asszonyok. Schopenhauer mondja: „Ha mész a királyhoz, hallgass és figyelj, hogy a felség mit fog mondani”! Ha bemész egy templomba, s ha odafigyelsz Őrá, Istenre, szólni fog hozzád.

Tisztelet nélkül nem lehet emberhez méltó életet élni. Tisztelet jár a tanárnak, a felsőbbbségnek, a kormányzónak! Még tanulni sem lehet tisztelet nélkül. Mert tisztelnem kell legalább a tanár tudományát, mert különben nem fogadom el a tanítását.

Az ember szinte érzi azt a konzsenialitást, hogy ez nekünk való. Ha az ember beteg, megérzi a lázat. De épp úgy megérzi azt is, ha valamire vágyik, valami olyan kell neki, ami számára fontos.

Hogy is mondja Dante a kilencedik énekben, az Infernóban: „Guarda e passa!” Ne állj szóba velük! Miért? Mert ezek hitetlenek. Vigyázatok! Egész Európában ma dúl az infekció, fertőzés a tisztelet ellen. Ezért jutottunk oda, hogy pl. még az öntudatos munkásnak sem

imponál semmi. Mindezek ellen kellene egy nagy dezinfekció. Van egy irány, arra mennek ők, és van egy másik irány, erre megyünk mi. Ezt az irányt a kereszténység szabja meg nekünk. Nem élhetünk mélységes szent pszichikai elmélkedés nélkül.

Ha az ember ezzel a két nagy kincssel rendelkezik: az odaadással és a tisztelettel, akkor kedve támad önmagához. Kedve támad kialakítani magában a szépet. Ez az erkölcs, a szépség felé való alakulás. Ezzel szemben áll a bűn, a nagy elfordulás, amitől a szép Madonna-arcokból grimaszok lesznek. Ne mondja közületek senki, hogy nekem nem valók ezek a nagy gondolatok. Nem arról van szó, hogy belőletek főispán, rektor vagy képviselő legyen, hanem krisztusi szempontból való szép ember. Nem lehet mindenki vezető a szent úton, de mindannyian mehetünk ezen az úton Krisztus felé. Mindenki lelkében, aki engem most figyelemmel hallgatott, már Krisztus él. De nem elég, ha megyek, a pszichém is legyen ilyen: a köztünk maradó szeretetnek a légköre vegyen bennünket körül, és boruljunk le előtte.

Harmadik beszéd

A világ értéke az emberi lélek. Ez az evangélium üzenete. Felnőtt emberekkel állok szemben, egyetemistákkal. Nekünk nem az a célunk, hogy gyermekcipőben nézzük a feladatokat, nekünk az kell, hogy megkeressük, mik azok a nézőpontok, amelyekkel az Önök látókörei kitágulnak. Ahogy nő bennünk a tudomány, a vallást se csak a katekizmus szerint ismerjük! Fiatalok! Emeljétek vallásos műveltségeteket magasabbra. Állítsátok be a tudományos és kulturműveltséggel együtt a vallásosságot is az életbe!

Az Úr Jézus úgy jött, mint magvető. A mag mindig önmagába tér. A mag az egész életnek a kivonata. Ő csak azt adta meg, hogy legyen meg a csodálatos kiindulása annak, hogy a világ hogyan változzék meg.

Mi a mag? A mag én magam vagyok; az, hogy hogyan kenem föl magamat királynak, vagyis, hogy hogyan súlyosodom meg önmagam értékétől. Kérem, ne vegyétek ezt tőlem szónoklásnak, inkább imádságnak; ne konvencionális nagyokat mondásnak, hanem atmoszférának!

Az evangélium azt mondja, benned van a világ értéke, benned van a mennyország. Ez a legmagasabb méltóság, a legfelségesebb érték. A keresztény ember élete egy nagy nyújtózás a végtelen felé! Nekünk kötelességünk ezt elhinni, és én azt akarom, hogy ne ábécés keresztények legyetek. Ha nem is tudjátok a kapitalizmus nyakát kitekerni, a munkás-kérdést megoldani, de megvan bennetek a mag, a nagy hit az emberről. Az evangélium egy nagy csodajárás volt. Nem reneszánsz, hanem új teremtés. Csodálatos tüzeknek az új szétszórása. Nem apokaliptikus angyalok megjelenése, hanem szétáradó pünkösdi tűz. Ez volt a nyitány!

A folytatás az, hogy Krisztus feláldozta magát értünk. Így szerette Isten a világot! Ennek a mindent odaadó szeretetnek a magját kaptam én a lelkembe. Mindaz, amit eddig a kereszténység létrehozott, ebből a magból való.

Meglátogattam egyszer Pesten egy rokkant embert, aki nagyon rossz állapotban volt, de rendkívül művelt ember volt. Azt mondta nekem: nézze, én egy hitetlen, káromkodó, rossz ember voltam, most nézzen a szemembe, mit lát? Azt mondtam neki, hogy nagy hitet látok a szemében. Látom, hogy összetört, roncs a teste, de mély, hívő lelke van. Micsoda óriási ellentét!

Én is olyan katolikus ember vagyok, aki hiszem, hogy bennem az örökkévalóság van. Hiába leselkedik rám a koporsó, énrám a feltámadás vár.

Fiatalok, szeretném, ha mindannyian ilyen hívők lennétek. A fiatalság tele van kérdőjelekkel. Olyan, mint az omló part. Mégis szeretném, ha olyanok lennétek, mint Velencében a tengerbe süllyesztett cölöpökre épített Szent Márk Dóm. Szeretném ezeket a fenyőszálakat, cölöpöket úgy megrögzíteni, hogy mindannyian meg tudjanak állni a mindannyiunkat körülvevő nagy vigasztalanságban. Hiszem, hogy bennetek van ekkora hit!

Megint érdekes kilátást mutat a történelem: hogyan tűnnek el a régi kultúrák: mi lett

Rómából? A germán világból? Az egyház nem forradalmat csinál, Szent Pál nem lázította fel az embereket a rabszolgaság ellen. Azt írja a korinthusiakhoz írt első levelében, hogy ne azzal törődj, hogy rabszolga vagy. Kívül az vagy, de belül te vagy az úr. Mit használ, ha kívül szabad leszel, de belül rabszolga vagy?

Ez a gondolat, ez az üzenet volt a kovász, a nagy élesztő, mely átgyúrta, megváltoztatta a világot.

Az a fontos, hogy bennem változatlanul éljen az a hit, mely így át tudta gyúrni az egész világot. És ha sokan leszünk ilyenek, akkor szétrobbanthatjuk ezt a mostani világot. A legnagyobb változásokat nem a forradalmak hozták, hanem belső, szellemi, lelki megváltozások. Lehet, hogy éhesek és szegények vagytok, és még a tandíjat sem tudjátok kifizetni, mert ez a kis Magyarország is szegény és rongyos – csak ne dobjátok el magatoktól ezt a nagy hitet!

Minden nagyság evolúciós kitörés. Ilyen az, hogy hiszek az Istenben, a Mindenható Atyában, a Krisztusban, a Szentlélekben, hiszek a lelkemben, tisztasági szomjában, érvényesülő vágyaiban, az etikai szent szabadság zászlaját meglobogtató szenvedéseiben. Ezeket én mind halálosan hiszem. Ezért mondom nektek is, hogy van lelketek, és azt ne adjátok el semmiért, mert az a legnagyobb bűn!

Olyan komolyan mondom ezt, mint ahogy itt állok. A legnagyobb tragédia a lélek hajótörése. Ez nagyobb, mint az egész világ összeomlása. A bűn miatt a lélek árnyékba borul. Ezért hozta Krisztus a világosságot!

Milyen koncepciók ezek! Az első napon hallottuk a csodálatos Murillo képet: a beteget hátán vivő szent előtt Krisztus világít. Minden ember vigye magával a maga fáklyáját.

A következő percekben igen fontos, eddig ismeretlen kijelentést mondott a saját fiatalkori, egyetemi éveiről:

„Kedves, édes fiaim, miután egyetemen vagytok, egy tudományt lehelő atmoszférában éltek. Én is voltam fiatal, voltak mindenféle gondolataim, de nem tudtam a világot szintézisbe hozni a lelkem nagy értékével.”

A legnagyobb baj, ha egy fiatalember elveszti a hitét. Gondoljatok arra a sok nagy tudósra, akik nem vesztették el a hitüket, pedig nagyobb tudósok voltak, mint ti. Csak arra kérlek benneteket, ne üssétek agyon az evangéliumot a tudománnyal. Fogadjuk a hitet halálos komolysággal. Én tisztelem a könyveket, de az evangéliumot az első helyre teszem. Hogy ezen mit értek? Erre csak egy példát említek. Arról volt híres egy középkorban élő gróf, hogy üldözte ellenfelét, el is fogta, és ő maga vitte le a pincébe, és rázárta a nagy vasajtót. Utána múltak a napok, nagy vadászatot rendeztek, és nem is jutott eszébe, hogy ellenségét a pincébe zárta. Amikor erre rádöbrent, vágtaival ment haza, lerohant a pincébe, és ott találta ellenségét éhen halva. Ez akkora büntudatot okozott benne, hogy láncot kovácsoltatott a lábára, hogy el ne felejtse. Penitenciát járt ezzel a láncsal, még Rómába is elment, és haláláig hordta, viselte ezt a rettenetes súlyos láncot.

Nos ez az, amit én halálos komolyságnak nevezek. Ez azt jelenti, hogy soha el nem hagyom a hitemet. Ha táncolok, akkor is magammal viszem a láncomat. Ha odamegyek, ahol könnyű tivornya lesz, oda is magammal viszem; és ha néha nagy kísértések rohannak meg, akkor egy kicsit megcsörgetem a láncomat. Lehet, hogy mások láncnak látják, de nekem ez mentő kötél, amit egy fuldoklónak dobnak oda.

Olyan ez, mint a beszédemben már említett „velencei csoda”: karszti fenyőfákat vertek le a vízbe, ott kövé váltak, és nem rothadtak el. Azért bírták el a San Marcot és a mellette lévő gyönyörű palotákat. Kell, hogy a hitünknek is ilyen szilárd köoszlopai legyenek.

A léleknek legyenek törvényei. Kell neki a rendszeresség. Ezt úgy hívják: ethosz, etika. És mik ezek? A törvények. Mit kell tenni a törvénnyel? Tisztelni! A törvényt mint szépséget kell nézni. Ha a lelkemet széppé teszem, amikor egy-egy vadhajrást lenyeselek, ezzel mindig csak nyerek valamit. Kedves fiaim, ezért mondom, hogy szeressétek meg a törvényt. Ó,

milyen csodálatos világ lenne Magyarországon, ha minden ember szeretné a törvényt! Ha a pécsi egyetemen minden ifjú és leány szeretné a törvényt!

Ne mondják nekem, hogy ez lehetetlenség!

Én hiszek magamban, a törvényben és az erkölcsben.

Miért hiszem ezt? Mert megtettem. És mindaz, aki megtette, az elhiszi, hogy meg lehet tenni! Magyarország és az egész világ ma a szertelenségek korszakában nő fel. Hogy a nőkben nagyobb az ösztön, az lehetséges. De csak egyféle morális van. Lehetnek egyiknek nagyobb, a másiknak kisebb nehézségei, de nincs kétféle morális. Megint csak azt mondom: probieren, probieren, ki kell próbálni. Az életet élni kell. A dalt énekelni kell. Épp így nem a törvényt kell nézni, az csak kotta. Mi lenne a világ, ha csak kották volnának, és senki sem énekelné az életet? Hiszitek most már, hogy a törvény az isteni mértékek titka? Ami szép, az mind mérték! A zene is mérték, a művészetben is mindenütt megvan a mérték.

Ha ezt magamra alkalmazom, akkor a tuskóból, a márványból kialakítom Krisztus szobrát. Én vagyok az agyag, és szerkesztek formákat, hogy nekem szentélyeim legyenek, mert énekelni akarom az énekemet, az életemet.

Állítom, hogy addig nem lesznek művelt emberek, amíg a szépséget nem tisztelik. Az Isten lehetetlenségeket nem kíván, de élénk állítja a felségest. Ha bírod, fogd meg, tartsd meg. Ha nem bírod, imádkozzál, és megnő a szárnyad, megtisztul a szemed, úgy, hogy az élet tiszta forrásai fakadnak benned. A hit és az etika megtartása tette az embereket nagyokká, szentekké. Tudom, hogy nagy emberek is csetlettek, botlottak. De nem azért megyek a kórházba, hogy befeküdjem a betegek közé, és nem azért megyek a rokkantakhoz, hogy magam is rokkant legyek, hanem hogy egészséget vigyek közéjük.

Ne gondoljátok, hogy ehhez valami óriási nagy pátoz vagy lelkesedés kell. Ez az én életem, és ez az én meglátásom. Amikor gyengének érzed magad, tedd fel erősen magadban: nem megyek az ösztönöm szerint. Nagyobb úr vagyok, nekem kell tehát az ösztönt dirigálnom.

Tehát mindnyájan tiszták legyünk, ezt nem adják ingyen. Ha egy lány szép, az nem az ő érdeme, hanem az öröksége. A lelkünknek felszabadítása áldozatos akaratba kerül, ez már a mi tettünk.

Úgy segítsen meg az Úr Isten benneteket, hogy ezeket a nagy dolgokat készséggel fogadjátok, és iparkodjatok magatokban kialakítani a becsületes, jellemes életet.

Negyedik beszéd

Mindaz, ami bennetek van, nincsen első frontba beállítva. Valahol hátul van. Rejtve van. Nincsen kellő megvilágításba helyezve. Sajnálom azt a sok életet, ami annyi veszélynek van kitéve.

A világ ma változófélben van. A kereszténység jóindulatú, minket lendíteni akaró bátorság. De tudom, hogy a kereszténység penitenciás is, vagyis ismeri a lelki betegségeket, nyomorúságokat, de tudja kezelni is azokat. Ha a törvényeket kikapcsoljuk, az az etikai élet tragikum. Szent Pállal együtt mondom: két törvényt érzek magamban.

Az egyik csupa szépség, a másik pedig ezeket rombolni akarja. Érzem a szellem temperamentumait, amely szárnyaira akar venni, de érzem a testnek és a testiségnek, a földnek, a sárnak lehúzó erejét is. Ez mind az eszménnyel ellenkezik. Úgy kell az életre készülnünk, hogy folyton tapasztaljuk azokat az óriási ellentmondásokat, amelyek bennünk vannak; mégis kapcsolódjunk bele abba a fölséges érzésbe, hogy mindig feljebb, feljebb! Szeretném lelketekbe ojtani, hogy mindig a nagy eszmék szerint éljete.

Ha olvastátok a *Quo vadist*, megértitek, hogy amikor Ursus azt a sugallatot kapja, hogy fogja meg a bikát, és csavarja ki a szarvát, hogy megmentse Líviát, akkor épp erről a nagy küzdelemlről, erről a nagy harcról van szó. Ursus lába belesüpped az aréna homokjába, de

mintha karja acél volna, valóban ki tudja csavarni a bika nyakát, és megmentette Líviát.

Ez csak szimbólum, de jelzi, hogy az élet arénájában így kell viselkednünk: dacoljunk a tragikummal, és higgyük, hogy bírunk a bikával, és végül is legyőzzük.

A keresztény hisz a győzelmes jóban, de tudja, hogy sokszor győz a rossz. De nem végérvényesen. A rossznak nincs meg az a temperamentuma, hogy győzedelmes legyen. Igen, nekünk hinni kell a jóban, de a rosszat is ismernünk kell. A katekizmus ezt a rosszat bűnnek nevezi. A világ szabadulni akar ettől a témától, mert így kényelmesebb neki. Higgyenek a testben, mint a tragikumnak egyik főszereplőjében. Van a léleknek valami születtett ellenzője: a bűn, a rosszság, a gonoszság. Hinnünk kell abban, hogy ez így van. Igen! A lélek el tud bukni. Higgyetek abban, hogy van bűn, amitől a lélek ragyás, rozsdás, fekélyes, vérbajos lesz. Ha hallom a fasiszta ifjúság himnuszát: a „Bellezza” mellett mindig ott látom a rothadást, a lélek csúnya elfajulását.

Én hiszek a rosszban is, éppen azért akarok ellene tenni! Vezessen engem valami szépség a csúfság hitéhez, úgy ahogy Ödipuszt is. Amikor vak lett a szép Antigoné vezette.

Nem elég a kultúra, a művészet, nem bízhatom rá magamat teljesen. A sok bűn között az ember a hajótörött sorsára jut.

Nekem az örök értékek kellene! A törvények, melyek a Sínai hegyről valók! De még a törvény sem elég. Nekem az evangélium kell. Csak olyanra bízhatom lelkemet, aki teljesen megbízható. Értékeinket, életünket ne bizzuk másra, csak arra a Krisztusra, akit az Apostolok Cselekedetei „igazolt férfiúnak nevez” (2,22). Akinek megvan a pátense, a megbízólevele. Ő az egyetlen pilóta, aki a szirtek között is tudja vezetni gépét.

Nagy és fölséges dolog ez. Én szegény bűnös ember rábízom magamat erre az egyetlen igazolt Férfiúra, akit igazol az Isten.

Hol az igazság? Hol a bizonyíték? Hol a pátens levél? A feltámadásban. Az igazság nem pergamenre van írva, hanem Krisztus testére és szent sebeire. Fogjátok meg Krisztusnak, az igazolt Férfiúnak a kezét, és örüljétek, ha megcsókolhatjátok ezt a kezét.

És hinnünk kell abban is, hogy a bűn által tönkretelhetjük magunkat. Hinnünk kell a győző rosszban, mert ilyen is van. Az Isten felelőssé tett magamért! És ahogy itt ültök: mind csupa nagy felelősség. És ez felér egy királyi koronával!

Ha én felelős vagyok magamért, akkor oda is akarok állni e nagy feladat elé. Tudom, hogy győzhetek az ösztönöm felett. De tudom azt is, hogy a lelkemet el is veszíthetem. A kereszténység meggyőződéssel mondja, hogy az ember el is veszítheti a lelkét.

Ezért vigyáznom kell, hogy el ne veszítsem a lelkemet. Ezt a katekizmus pokolnak nevezi. Ha nehezen is tudjuk megérteni és elfogadni, de én ilyenkor mindig az igazolt Férfiúra nézek. Ő rajta igazodom el, és ezért hiszek benne. Ez az igazolt Férfiú, Krisztus azért jött, hogy engem is eligazítson. Ha ő mondja, hogy van elveszett lélek, és van pokol, akkor én azt elhiszem neki.

Ne okoskodjatok!

Ha emberek akarnak lenni a jövőben, higgyenek Krisztusban, és ne okoskodjanak. Azáltal leszünk az élet művészei és mesterei, ha legyőzzük a törpe gondolatokat, az alacsony felfogást, ha lerázzuk magunkról a testiség, a szürkeség iszapos súlyát. Én etikai mű vagyok! De az etika csak még kipontozva van bennem: nekem kell azt kivésnem. Tévedek, ha azt mondom, hogy ezzel nem kell törődnöm.

Mindez azonban még nem az utolsó fundamentum, az erkölcs alatt is van még valami: a nagy hit, amire a tiszta erkölcs épül. Az erkölcsnek támaszra van szüksége. Hinnem kell, hogy az Isten ezt akarja tőlem. És, ha ő ezt akarja, akkor segíteni is fog, mert az én akarásom erre nem elég. Hatalmas segítségre van szükségem, és ezt megváltásnak hívjuk. Hiszem, hogy megváltott ember vagyok. Annyit jelent ez, hogy bár vannak erős, nagy hatalmak, melyek agyonüthetnek engem, de vannak számomra mentő és segítő hatalmak, melyek az istenségből erednek.

A megváltás eleve azt jelenti, hogy van bűn. A megváltó, Krisztus az, aki ebből engem kiemel.

Ha majd egyszer számot adnak arról, hogy itt voltak 1927. március 24-én, és egy püspök beszélt önöknek nagy életfeladatokról, tragikumokról és kötelességekről, akkor mondják meg azt is, hogy Uram, én a Te szőlődben tényleg dolgoztam is attól a naptól fogva.

Az emberi lélek fajsúlya: az etikája. Magamat bele kell ráznom ebbe a fajsúlymérésbe. Nekem nagyon fontos, hogy megtudjam, hol vagyok, ki vagyok. Óriási reveláció ez számomra. Mindannyian meghalunk, és mindannyian lelkünk fajsúlyának mértékhelyére kerülünk. Ha megütjük a Krisztus szerinti fajsúlyt, az a legnagyobb dicsősség.

Legszebb dolog a tiszta élet. Szép lehet egy márványszobor, mégis a legszebb egy emberi egyéniség! Mindig sírni tudnék, ha arra gondolok, hogy hány veszendő élet van. Mindenki a maga szerencséjének kovácsa. Nincs nagyobb és nemesebb annál, mintha magamból kikalapálom a krisztusi remeket. Ha valamikor az Isten előtt megjelenek, ő mondhasza rólam, hogy ez az én művészetem. Ki tudja azt a sok kalapácsütést elgondolni, mire ez a sok remekmű elkészül? Hiszen az embernek egy életen át kell ezen dolgoznia.

Nagyon nehéz végigtekintenünk elmúlt életünkön, de ha bemutathatom magam mint bibliás ember, mint krisztusi ember, akkor az én fajsúlyommal jól helyezkedem el.

Nagyobbat, szebbet nem kívánhatok, mint hogy olyan emberré váljak, akire Krisztus ráírja a saját monogramját.

Ha a krisztusi fénnel a homlokodon, áldozatossággal a szívedben fogsz megjelenni a nagy műkritikus előtt, akkor azt mondja: jöjj fiam.

Ne vessétek meg tehát ezeket a nagy igazságokat, hanem küzdjetek, higgyetek, éljetek.⁵²

*

A pécsi lelkigyakorlatnak igen nagy visszhangja volt országszerte, hiszen Pécs egyetemi város volt. A sajtó is beszámolt ezekről a napokról. Mi most a Fejérmegyei Hírlapból idézünk egy összefoglalót, melyet március 29-én közölt. Ebben fontos adatokat találunk, melyekről eddig nem tudtunk. Az összefoglaló címe az első oldalon: „*A pécsi egyetem köszönete Prohászkanak.*”

A püspök az utolsó beszéde után csütörtökön, késő estig a Székesegyházban, pénteken pedig kora reggel az Egyetemi templomban gyóntatott. A kilencórás szentmiséje alatt az egyetemi énekharang énekelt. Ezen is mondott szentbeszédet. Témája a szentáldozás jelentősége volt. A szentmise alatt a lelkigyakorlat résztvevői megáldoztak.

A délelőtti folyamán Gyomlay Gyula rektor vezetésével nagyobb küldöttség tisztelettelgett Prohászka előtt. A rektor köszöntése után egy művészi tollrajzzal ékes és az összes jelenvoltak nevét tartalmazó albumot nyújtott át az ifjúság nevében a lelkigyakorlaton résztvevők hálájaként.

Az album átadásakor a püspök még egyszer hangsúlyozta a lelkigyakorlatban elmondottak lényegét: az ifjúság ne csak fogalmakat lásson a kereszténységben, hanem tanuljon, dolgozzék, lelkesedjen: egyszerőval: éljen. A kereszténység ugyanis nem tan, hanem élet.

Pénteken a nap folyamán több helyen tett látogatást Prohászka püspök.

Másnap, március 26-án, szombaton délután gyorsvonattal utazott el Pécsről Budapestre. Az állomáson ibolya és gyöngyvirág csokrokat nyújtottak át a püspöknek mély hálájuk jeléül. Amikor a gyorsvonat megindult, háromszoros éljen köszöntötte Székesfehérvár távozó püspökét.⁵³

⁵² LGyPécs

⁵³ FH, 1927. március 29., 1. o.

Potyondy Imre, a fehérvári püspöki irodaigazgató följegyzéseiben is találunk néhány sort ezekről a pécsi napokról. Megemlíti, hogy ezekben a napokban nagy fáradtságról panaszkodott ugyan, de hangsúlyozta, hogy milyen nagy hatással volt rá a pécsi egyetemisták lelkigyakorlata. „*Tudja, az a sok fiatal arc, azok a tüzes szemek, az a lelkesedés, és főleg a közös szentáldozás felejthetetlen emlék nekem.*”⁵⁴

1926. március 27. vasárnap

Norberta nővér feljegyzéseiből olvashatjuk, hogy vasárnap a Szociális Missziótársulat Anyaházában misézett. Lea nővér – aki jelen volt a pécsi lelkigyakorlaton – aggódva számolt be a püspöknek ezekről a rendkívül magas hőfokon elmondott beszédeiről. „*Olyan lángoló, olyan önmaga fölötti. Úgy ég, mint a kialvásra készülő óriási fáklya!*” Ehhez Norberta nővér azt fűzi, hogy ő már ezt 1925 óta érzi. „*De mit tegyünk? Hajnalban már a kápolnában breviáriumozik. Hallom, amint lábujjhegyen megy el betegszobám előtt a sekrestye felé. Ilona nővér mondja, mikor ő megy kikészíteni, atyánk már kinyitotta a kápolna külső, nehéz ajtaját. Ki is kapcsolta, s elmerülten imádkozik. Lám, amint most pénteken befejezi a férfiak lelkigyakorlatát, szombaton már kezdi a nekünk szánt női lelkigyakorlatot. Esténként az egyetemi sekrestyében kihevülten érkeznek. De hát mit tegyünk?*” Így lamentálgattak. „*Óh, bárcsak e felfokozott Tűz közelében mindnyájan tüzet fogtunk volna!*”

Norberta: „*Vasárnap nekünk mond szentbeszédet. Laetare, vasárnap van. Olvassa a Szent János evangéliumából a hatodik fejezetet az 1–15. versig. Mintha mi nem is volnánk. Az utolsó mondatot a könyv fölött elnézve önmagának mondja? «A Hegyre... futa... maga... egyedül». Már javában elmélkedett, mikor figyelni tudtam. Éppen ekkor lendült lelke a nagy Poverello felé, aki minden darab kenyérben Isten csodatevő szeretetét érezte. Atyánk így suttogta maga elé: «és a kezében tart egy darab száraz kenyeret».*

Atyánk e szavaknál maga elé tartotta jobb kezét, mosolyogva belegyönyörködött a tenyerébe. Lelki szemmel láthattam volna ott a darabka száraz kenyeret.”⁵⁵

*

Ezen a napon emléktáblát lepleztek le Vasvári Pál születésének 100. évfordulójára a Múzeum kertben. Az ünnepi beszédet Prohászka tartotta. Az ünnepség kétezer résztvevője között volt az utolsó 48-as honvéd: Lebó István. A püspök Farkas Edittel ment a Nemzeti Múzeumhoz. Az Anyaház elé rendelték a taxit. A portásnővér, Teréz (?) jelentette, hogy itt van az autó, közben Prohászka megkérdezte tőle: Mi van az én „Élő vizek forrásommal?”

Teréz nővér azt mondta, hogy tudomása szerint a kefelenyomat már megvan. Prohászka nagyon örült ennek a hírnék. Ez volt utolsó műve, mely már csak halála után jelent meg. A kapuhoz ekkor érkezett egy egyetemi hallgató, akit azzal bíztak meg, hogy kísérje a múzeumig a püspököt. Prohászka így szólt hozzá: Kedves Barátom, megyünk? És maga előtt betessékelte a nagy zavarral ellenkező fiatalembert az autóba.

Erről az ünnepségről Szántay-Szémán István, esztergomi általános helynök a következőket jegyezte föl: A Nemzeti Múzeum kertjében tartott Vasvári Pál emlékünnepen feledhetetlen beszédet mondott, izzó hazafisággal.⁵⁶

⁵⁴ FH, 1927. április 10., 1. o.

⁵⁵ HK, 879. cikkely

⁵⁶ HK, 645. cikkely

Prohászka beszéde a Vasvári-emléktábla előtt⁵⁷

Amikor az ünnepségről visszaérkeztek, kezét szorított a kísérőjével, az egyetemista fiatalemberrel. Ugyanekkor ért oda a járdán egy öreg bácsi. A püspök megállt előtte, és megkérdezte: Hol volt? A templomból, a szentmiséről jövök – felelte az öreg. Nagyon, nagyon helyes! – mondta neki Prohászka. És megszorongatta, megrázogatta a kedves, öreg bácsi jobbját.⁵⁸

Délután a fél négyes vonattal utazott vissza Székesfehérvárra.

1926. március 28–április 1. hétfő–péntek

Az utolsó hét, lelkipraktör az Egyetemi templomban

Március 30-án az Anyaház ebédlőjében a Szociális Missziótársulat alapítóival együtt étkeztek a nővérek. Norberta nővér így emlékszik vissza: „Máskor zajosabban tudtunk örülni, most valahogy csöndesekek voltunk. Atyánk jóságosan üdvözölt minden későbbben érkező nővért. A nagyon magas, vékonyka Ancillát így: «Üdvözlöm kedves schlanke Linie.» És mosolyogva méltatta a hosszú, nagy asztal tavaszi díszét, a sok csokor mocsári gólyahírt. Ekkor étkezett velünk utoljára.”⁵⁹

Agyvérzése előtti utolsó estén, március 31-én, csütörtökön Kriegs-Au Emil plébánosnál és nővérénel, Mellánál volt ebéden. Felülmúlhatatlan szeretettel, figyelemmel halmozták el őt. Az amúgy is remek, antik bútorzatú lakásban Prohászkanak megtetszett az ebédlőasztal fölötti lámpa eredeti formája, anyaga miatt. E látogatás emlékére Melláék leszerelték a lámpát, és a misszióknak ajándékozták.⁶⁰

⁵⁷ SzF, 379. o.

⁵⁸ HK, 1073. cikkely

⁵⁹ HK, 880. cikkely

⁶⁰ HK, 881. cikkely

Az ebéden vidám volt a püspök, de utána Kriegs-Au Emillel feltűnően hosszabb ideig szótlánul néztek egymásra. Elmenetelekor hosszan áldotta meg vendéglátóit.⁶¹

Prohászka utolsó negyvennyolc órájának szinte minden eseményét följegyezték a nővérek, családtagok és a körülötte lévők.

Március 31. éjjele a hónap első csütörtöke volt, éjféltől péntek virradóig virrasztott. Az anyaházi vendégszoba egyetlen díszét, a vastag szmirna szőnyeget összegöngyölve félretette, ahogy térdelve imádkozott.

Másnap, április 1. reggelén mutatta be utolsó szentmiséjét. Erről Denisz nővér számol be: *„Felajánlaskor egészen átszellemült volt, szentmiséje után szokatlanul hosszú ideig adorált. Már nem tudtam, hogy mit tegyek, csengessek vagy várjak? Az egész ház készenlétben volt. Arcán látszott, hogy egészen egyesült Istennel.”*⁶²

Erről az utolsó szentmiséjéről másoktól is maradt fent beszámoló:

*„Feltűnően másként, fáradtan mozdul, és bal térdrel hódol. Denisz nővér ministrál. Atyánk nagyon soká adorál áldozása után. Mi már állnánk, sorakoznánk, Denisz nővér kezében tartja a csengőt, de Atyánk még mindig meghajoltan áll... Mit élt át? Az áldozatókehely előtt ismét bal lábbal hajt térdet... Megáldoztat mindnyájunkat úgy, ahogy nem áldoztat senki... Ennek a látásától is meg lehetne térni.”*⁶³

*„A szentmise után megkérdeztem: Püspök atya, nem azt gondolta felajánlaskor, Istenem, én három éves koromtól nem akartam mást, csak a Te akaratodat teljesíteni? A következőt válaszolta: «Ennyire belelát a lelkembe?»”*⁶⁴

A részletes feljegyzések szerint ezen a napon sok sürgős munkája volt a várban. Mindent úgy tett, mintha jól érezte volna magát. Pedig számos jelből következtetnie kellett arra, hogy végzetes órák előtt áll. Nem egyszer látták, hogy bal karjához nyúl, és szisszen egyet. (Most már tudjuk, hogy egy kialakulóban lévő trombózis okozta.) Gyalog ment fel a várba, beteget látogatott, otthon fogadott egy író, majd hosszan beszélt Cecília nővérral, és személyesen járt el az Anyaház építkezési ügyében az utolsó részlet nagy összegének kifizetése miatt. Mindezt Cecília nővértől tudjuk.⁶⁵

Az utolsó napon az ebédet Farkas Edittel fogyasztotta el, nem úgy, mint máskor a közös ebédlőben. Délután készült az esti beszédére. Az Anyaházból öt óra tájban távozott. Notburga volt a portán, ő nyitotta ki a kaput. *„Kétszer is megállt püspökatyánk, és hosszan visszanézett.”*⁶⁶

Megérkezett az Egyetemi templomba, ahol gyóntatta a lelkipályázókat. A gyóntatás után bement a sekrestyébe, ahol az öreg Hugó bácsi volt a sekrestyés. Felvette a karingét, s közben ezt a váratlan kérdést tette föl: *„Milyen festékszag van itt! Most festenek?”* Az öreg nagyot nézett, s csak annyit mondott: – Nem volt itt semmi festés. (Az orvosok szerint, ha valaki ok nélkül festékszagot érez, az az agyvérzést közeledtét jelenti.) A szokásnak megfelelően a konferenciabeszédek előtt a Központi Szeminárium zenei igazgatója, Koudela Géza jelentkezett nála a sekrestyében, aki mindig meg szokta kérdezni, hogy milyen orgonajátékkal vezesse be a püspök beszédét. *„Mit parancsol játszani?”* – kérdezte Koudela. *„Maestro, a Titanic korállt.”* (Közelebb, közelebb hozzád Istenem.)

És szólt az orgona, és sírta, „bár nyughelyem kemény a föld rögén, Tenálad ébredek

⁶¹ HK, 530. cikkely

⁶² HK, 110. cikkely

⁶³ Norberta nővér, HK, 883. cikkely

⁶⁴ Denisz nővér, HK, 110. cikkely

⁶⁵ HK, 884. cikkely

⁶⁶ HK, 884. cikkely

Bethel hegyén...” Keményen ment fel a szószerkekre.⁶⁷

Érdekes megfigyelni, hogy az utolsó szentbeszédéről több visszaemlékezés is maradt fenn. Én legalább négyet ismerek, és megdöbbenve tapasztalom, hogy mennyire más és más részeket emeltek ki a feljegyzők. Egyiket ez ragadta meg, másikat egy másik téma. És azt is megfigyeltem, hogy van olyan része is a beszédnek, ami az egyikből teljesen hiányzik, a másokban pedig másként van megfogalmazva.

Dr. Csapodi István orvosprofesszor naplójában a következőkben örökítette meg az eseményeket.

„1927. április 1. Nem fogalmakat adok, a lelkemet öntöm önökre. Beszélek, nagyot mondok, nagyot! istenit! Azokat becsülöm, akik meg is halnak azért, amire lelkesítenek. A végtelenhez, Istenhez vagyok kapcsolva, a láncot el nem szakítom. Imádkozni annyit tesz, mint repülni, emelkedni, belekapaszkodni Istenbe! Isten felé orientálódok, és azután feltétlen hódolattal borulok eléje, és vele élek, vele szenvedek. Feltétlen tisztelettel, hűséggel vagyok hozzá, és ebben megnyugszom. Békém van. Boldogság csak a másvilágon. Isten erőt ad. Szeret, mint Atyám. Budapest terein és a Vérmezőn a sok kis fűszál napról-napra zöldül chlorophyl hatására a napsugárban. Tetszik tudni, hogy egy kis fűszálnak, ha öntudata volna, akkor boldogan látná, hogy neki 140 millió kilométer távolságból jár a Nap energiája. 140 millió kilométer távolságból dukál neki! Nekem a Végtelen kegyelmei járnak, mert az Isten szeret engem! Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja! – Mindnyájunk lelke egymaga többet ér az egész világnál! – Kedves hallgatóim! Azt hiszem, egyikünk sem kételkedik abban, hogy neki hivatása van, hivatása, hogy Isten gyermeke legyen, hogy nagy legyen. – A harang lenn, a pocsolyában néma, fel kell húzni a toronyba, hogy csendüljön, lendüljön. Ha elektromos áramok keringenek egy vasdarab körül, úgy rendeződnek el a részecskéi, hogy a patkószeg a sarkcsillag felé fordul, belekapaszkodik. A mi lelkünk a végtelen Istenhez fordul és Őbelé kapaszkodik. Lelki szegények azok, akiknek a lelke nincs tele a világgal, üres edény, mely az Istennel telhet meg. Le kell vetnünk mindazt, ami emelkedésünket gátolja. – Grosse Gedanken, bedeutende Taten, Freuden! Öröm nélkül nem megy! – Mikor valakiből, élete miatt kiesik a realitások iránt való érzék, la fonction du réel, az valóban paralysis, modern betegség.

Istennek annyival tartozunk, hogy meg nem fizethetjük, ha megszakadunk sem! Jaj, ha egy ilyen adóshoz segítő kéz nyúlik, és azt mondja, mind semmis; semmivel sem tartozunk!

Egy asszony mondta egyszer. Püspök atyám, tudja, hány éves vagyok? – Hatvan. – Ugye nem látszik, pedig kilenc gyermeket neveltem fel, de tudom, ha elhajtottam volna, nem volnék ilyen ép!”

Különösen fiatal barátainak mondom: Nincs más kódex, mint az Evangélium! Mikor Pestre jöttem, Baracskán, az állomáson, jaj de csúnya káromkodást hallottam. De azután egy kis cserkész, mikor észrevett, talpra ugrott és úgy köszönt: «Dicsértessék a Jézus Krisztus!» Van benne mély tisztelet, és ez biztató jel a jövő magyar nemzedékben. Egy német írónál olvashatjuk, hogy bécsi jogász korában, hát tetszik tudni: «Ő végzett a hittel!» –, mert azzal könnyen végeznek! De mikor később atyját esténként térden állva látta imádkozni, gondolhatni, hogy gúnyolódó fiáért, gondolkozni kezdett, és ez a példa megmentette hitét későbbi éveiben. Beethoven a Missa Solemnis Credójában 116 taktust szentelt a «vitam venturi saeculi» kifejezésre.

A püspök, miután az Evangéliumról beszélt: „Nincs más kódex” – két kézzel a szószerkebe kapaszkodott, és mély, nehezen érthető hangon folytatta:

– Örök sorsunk itt dől el! Az élet nem noviciátus, nincs reincarnatio. Poklot én nem

⁶⁷ Potyondy Imre beszámolója, HK, 504. cikkely

teremtenék, de van, hiszem, mert az Úr Jézus mondotta! A bánat nem érzem, a bánat nem fájdalom, hanem vágy, bár a bűnt soha el nem követtem volna! A bűn nem a vérben van, nem az idegekben van, a bűn nem szenvedély! A bűn akarát. Amit nem akarok, nem bűn! A kísértés, ha bűn nem követi, dicsőségemre válik!

Kínos mozdulattal a kendője után nyúl. Azt hisszük elesik. Letörli verejtékét.

– Bányátok meg bűneiteket!

Némethy megjelenik a szószéken, egy pohár vizet nyújt. A püspök kiissza, kissé felfrissül, és tovább beszél a bűnbocsánatról. Közben megroskad, a karfához támaszkodik. Már nem érteni, de áll, és hallatlan erőfeszítéssel küzd nagy lelke szélütött testével.

Némethy az Angelust kezdi imádkoztatni mellette. Ő áll. Répás is érte megy, de a püspök nem akar menni. A hallgatóság megdöbbenve figyeli a félelmes, fölséges, emberfeletti jelenetet. A püspök jobb kezében kendőjével, már bizonytalan mozdulattal kapkod szívéhez. Eszmélete borult, de marad. Végre a biztatásra felteszi a capuciumot jobb kezével, bal karja bénultan lóg. Kétfelől tartják a püspököt, miközben a hívek felé fordul, és áldást ad. Most felemelik, és a vörös sapkával ezüsthajú csodás fején eltűnik a szószék kis ajtaján utoljára.

Negyedórán át beszélt szélütötten, a karfához támaszkodva, jobbra fordult tartással. Úgy látszik, az egész katasztrófát fájós lábának tulajdonította. A testi gyengeséget megvetve öntötte ki reánk a lelkét. Villámtól sújtott tölgy, amely ki nem dőlt; szárnyaló sas, amely fél szárnyaló vergődve is fenntartja magát, amíg missziója tart.

A szombati konferencia elmaradt. Ezen valószínűleg az Úr Jézussal való egyesülésről beszélt volna; a vágyról, amit ő az emberi lelkek után érez. Arról, hogy a megkeresztelt ember, aki Krisztusból nő ki, ha elbukik: álljon fel, és ha újra elbukott: újra álljon fel, és töltekezzék Istennel az élet küzdelmeire. Halálának szent példája volt az utolsó konferencia utolsó tanítása. Mily nagy az Isten, akinek egy ilyen hatalmas lélek csak alázatos, szerény, hozzávágó szolgálója, Trubadúrja volt.”⁶⁸

*

Következőnek Brückner János feljegyzéseiből állítok össze egy vázlatot. Ő jelen volt eme utolsó konferencia minden napján, hétfőtől péntekig, és lejegyezte a beszédek tartalmát.

Első nap (március 28., hétfő)

Egy spanyol filozófus mondatával kezdi a beszédet: egy barátjával évenként nyolc napot töltött a hegyen. Nekünk is föl kell mennünk e lelkigyakorlaton a hegyre, fölfelé kell mennünk, ha megnyugodni akarunk. A belső egyensúlyt helyreállítani csak akkor lehet, ha szerzünk magunknak orientációt. Nekünk Krisztus-orientációra van szükségünk. Az én lelkem olyan mécs, melynek lángjai felcsapnak a csillagokon túlra. Olyan fa vagyok, melynek gyökerei a végtelenbe nyúlnak.

A fizikának van egy gondolata: a földön a mágneses hullámok körül-körül keringenek. Ez az emberi lélek szimbóluma is. Orientálva vagyunk a sarkcsillag felé. Ez a végtelen Isten. Eszméljek rá önmagamra. Csodálatos titok az ember. Az igazi nagy titok: kövessem a krisztusi nagy orientációt. Hogyan álljak én Krisztussal szembe? Ne kritizáljuk, ne kételkedjünk. A vallást „tenni” kell. Csak az akcióban értjük meg a vallásosságot. Itt a kételkedés pusztít. Megtisztalem Krisztust, ha azt mondom neki: követlek. Kellenek a radikális tettek. Reformare! Át akarom alakítani életemet. Első a meleg szív. Az én ambícióm a szeretet. Tanuljuk meg ezt a művészetet. Nem arra való vagyok, hogy nyomorultul éljek. Nem szabad koldusnak lennem. A világ nagyon is alkalmas arra, hogy elfásuljunk. Milyen csodálatos a hegyek között lezúgó patak. Százados gyalukkal vágja át magát a sziklákon.

⁶⁸ HK, 222–223. cikkely

A ti lelketek orgona. Ha művész játszik rajta, mekkora élményben lesz részünk. Én olyan harang vagyok, mely nem a földön áll, hanem a levegőben lóg. A földre dobott harang sose szólal meg. Fel kell emelni a harangot (éppen ekkor lett nyolc óra, megszólaltak a harangok).

Második nap (március 29., kedd)

a. Függőségünk átérzése. Nemcsak a fizikai, de a szellemi világban is van egy központ. Ebbe bele vagyok kapcsolva én is. Ezt alázattal el kell fogadnom. Ez nem más, mint az imádás. A függést applikáljam az erkölcsi életemre. Azért vagyok küzdő ember, hogy diadalmaskodjam. A mai világ tele van etikai kompromisszumokkal. De az Istennek van ereje. Azt akarom, hogy el ne szakadjak tőled. Én belőled szakadtam ki, tőled függök.

b. Mélységes tisztelet. Az ember csak azt látja meg igazán, amit tisztel. Van még föld, ami szent: Szentföld. Minden igazi művészet tiszteletből fakad. A fiatal ember csak azt a lányt szereti igazán, akit tisztel.

c. Nagy megnyugvás. Nekem nemcsak központom van, hanem vigasztalóm, segítőm, erősítőm is. Ha kivetkőzöm hiúságomból, és ha meglátom, mi kell nekem, akkor igazi belső megnyugvás fakad a lelkemben. Ez minden bajon és mocsáron keresztülvezet.

Harmadik nap (március 30., szerda)

A világ tele van eszmei áramlatokkal. Én az evangéliumnak vagyok elkötelezettje. Miféle értéket jelent az evangélium? Szeretném megtudni, mi Jézus Krisztus értékrendje. Képzeliük el Krisztust egy mérleggel. Az egyik serpenyőben a világ, a másikban a lélek van. És közben hallom: mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja. Hasonló a mennyek országa az elrejtett kincshez. Mi ez a kincs? A lélek! Mibe kerül? Mindenbe! Az embernek le kell mondania érte mindenről. Ez az evangélium értékelése. Szent szocializmus van a szavában: minden lélek egy drága kincs. Emberek annyiban vagytok, amennyiben lelketek van.

Milyen értékeket hozott Krisztus? Nagy igazságokat!

a. Van Gondviselés. „Hajatok szála sem görbül meg Atyátok tudta nélkül.” Én a Gondviselés alázatos híve vagyok.

b. Az értékek óriási erőt jelentenek. Ha megtartom és megvalósítom ezeket az evangéliumi értékeket, óriási erő birtokosa leszek. „Ha Isten velünk, ki ellenünk?” Győzök, mert Krisztus erősít.

c. Szent öröm. Nagy élethez öröm kell. Az én örömöm, az én talentumom. Olyan ez, mint a hegyről lezúgó patak. Fáradt víz nincs, csak a pocsolyában.

Negyedik nap (március 31., csütörtök)

Az evangélium óriási távlatokat nyit számomra. Elmondja, hogy Krisztus azért jött megváltani, hogy lelkemből a drágagyöngyöket felszínre hozza. Hinnem kell, hogy nagy hivatásom van. Nem beszélek félre, hanem nagyot mondok. Istenit! A hivatás, hívás felülről indul, mely lefelé címződik hozzám. Képzeliük el egy szegény, nyomorult embert, akinek Krisztus megmagyarázza, hogy segíteni fog rajta. Ez a mi hitünk szilárd alapja.

A külső hitvallás a Credo. Az még a kirakat csak. Milyen messze vagyunk még a belső tartalomtól. Ne kételkedjünk, hogy hivatásunk van. Az emberben nézd a fajsúlyt. A mi fajsúlyunk a lelkiség, a szellemiség, az erkölcsiség. Ez a Credo tartalma.

Minden fűszálnak köze van a Naphoz. Hinnie kell, hogy szépségéhez az erőt, a segítséget, a 140 millió kilométer távolságból lévő Naptól kapja. A jelentéktelen fűszál bekapcsolódik a végtelen távolságokba. Ilyen az emberi lélek. Imádkozni annyit jelent, mint az Istenhez, „a Naphoz fordulni”. Nekünk ehhez talentumunk van. Fiatal emberek eszméljete magatokra. Lelketek talentumaiért felelnetek kell. Biztosak lehetünk abban, hogy az Isten megsegít bennünket ebben a nagy küzdelemben. Az életünk ne elégia, hanem himnusz legyen. Nekünk

szenvednünk kell az eszményeinkért. Fizetnünk kell értük. Az igazi szabadságért vérrel kell fizetni.

Ötödik nap (április 1., péntek)

Ezen a napon a beszéde kezdetén a bűnről szólt. A most következő sorokat szó szerint írom ki Brückner János visszaemlékezéséből).

„Egyszerre csak hangja kezdett halkabb, színtelenné válni. Mereven, gépiesen egy irányba nézve folytak ajkáról a szavak. Rosszul lett. A szószéken agyvérzést kapott. Még ekkor is, félig eszméletlenül folytatta előadását. Ekkor már mindjobban eltért a tárgytól. Egy-két mondat az utolsó szavaiból a következő: A bűn büntetése a pokol... rettenetes a pokol! A bűn nem szenvedély, a bűn csak az akaraton múlik. A gyónásban legfontosabb a bánat! Az Isten leveszi a vándor válláról a terhet.”⁶⁹

*

Ezután egy egészen más megközelítésből készített összefoglalót közlök, melyet dr. Fábíán Gáspár műépítész – a későbbi székesfehérvári Prohászka-emléktemplomot tervezője – írt le. Ő minden konferenciabeszéden jelen szokott lenni, így ezen is ott volt.

„Ott voltam az utolsó prédikáción és nem feledem el soha. Vidékről jöttem éppen, s a pályaudvarról egyenesen a templomba siettem, ahol pár perce már a püspök úr beszélt. Azonnal feltűnt nekem az, hogy bár ugyanazon helyen álltam, mint előző nap, beszédét rosszabbul hallottam, erőltetnem kellett hallószerveimet, s végül előbbre mentem.

Nyilvánvaló, hogy ő már kezdetben erejében meggyöngült volt, bár ez egyébként nem látszott meg rajta.

Oly szépen, oly csodálatosan beszélt a lélek értékéről, annak forrásáról, majd annak romlásáról. Elnéztem a gyönyörű barokk szószéken rendkívül finom gesztusait, s éppen gondoltam magamban, mily pompásan beleillik a stílusba, mily harmonikus egy: szószék, ember, beszéd, gesztus, minden.

A lélek birodalmáról szólva, a jó Isten iránt a következő fenséges hasonlatot mondotta: «Bízunk kell, mint ahogy annak az útszéli kis fűszálnak, melyet por befed, melyet széttaposnak, bízni kell abban, hogy tőle 250 millió mérföldre van egy hatalmas erő, mely felfrissíti téli kiaszott ruházatát gyönyörű, zöld clorofillal, hogy ő azt onnan messziről biztosan megkapja. Ha a fűnek értelme volna, azt hinnie kellene. Így a léleknek is ugyanezt Istenről.»

Itt mondta el utolsó nagy intését, fájdalmas kitörését ama nők ellen, kik nem bíznak Istenben, és magzataiknak nem engednek utat nyitni (quasi, mintha a fűszál megölné, nem engedné a clorofilt érvényesülni). Utolsó szép lendülete, lelkesedése, gesztusa ott nyilvánult meg, mikor azt mondta, «Egy szép fiatal, erős anya jött hozzám, aki így szólt: Nézze atyám, kilenc gyermek anyja vagyok, s hiszem, tudom, érzem, azért vagyok ily egészséges, üde, fiatal. Azt is tudom, hogy sápadt, beteg, nyomorék lennék, ha Isten e nagy ajándékait nem engedtem volna napfényre, megöltem volna magamban.»

Azután a lélek megromlásáról beszélt mélységes, soha nem hallott, fájdalmas dolgokat. Hogy a lélekre vigyázni kell, mert az, mint az alma, megromlik, tönkremegy, semmivé válik, és így megéri a kárhozatra.

Itt már annyira meghalkult a nagy püspök szava, itt már elérte az előbbi nagy kitörés után a halálos csapás, hogy előbbre kellett mennem egész a szószék alá, s még így is csak nehezen értettem a csodálatos igéket és a nagy s megrázó példát, melyet Lizenmayer Sándor nagy festőművészről mondott el a lelkek elromlása, el- és meghidegülésével kapcsolatban. «Ez a Lizenmayer Sándor, a csodálatos szépségű magyarországi Szent Erzsébet kép alkotója, szerelmes lett 16 éves gyönyörű modelljébe, és el is vette feleségül. És aztán a lány – mondta már lehalkulva, lehorgasztott fejjel a püspök – az idősebb nagy művészt tönkretette testileg, és azután lelkileg is teljesen elhidegült tőle.»

⁶⁹ HK, 334. cikkely

A szaggatott beszéd már nem hallatszott itt jól, de inkább érezhető volt, hogy a püspök úr rá akart mutatni, mint változhatik, halhat meg a lélek (Istennel szemben is), ha azt nem ápoljuk és csak a testiségnek hódolunk.

És itt egy gyönyörű jelenet következett. Az erkölcsi összeomlásról szólva – már szinte a lélek földöntuli reflex-megnyilatkozásaképpen az ifjúsághoz fordult Prohászka – végső hang felcsendüléssel, mint mikor a gyertya utoljára nagyot lobban:

«Önökhöz fordulok, ifjú barátaim, akiket itt előttem tisztelek és nagyrabecsülök, akiktől jövőnket várjuk, őrizzék lelkük és testük tisztaságát.»

Ezután még néhány tört mondatot szólt már haláltusában, melyet az ottlevők mind megéreztek, ott mindenki remegett, és várt valami szörnyű dolgot. Arról szólt, hogy a bűn az akarat ténye. A bánat pedig a bűntől való menekvés. Ezeket már köhögési rohamok között, halkan összeroskadva, szélütött keze alákonyulva lassú, pár perces időközökben a szavakat ismételve mondotta.

Az volt a benyomásom, időt akar nyerni, mert még csak hét óra volt, és hátra volt még egy negyedóra beszéd. Ki akarta húzni az időt, mint a katona a vártán.

Ez alatt alul a templom hajójában rettentő idegfeszültség, sürgés-forgás, tehetetlenség. Mindenki érezte, itt valamit kellene tenni, de senki sem mert, mindenki várt és nézte Őt, aki alákonyult fejjel, összeroppanva, halálsápadtan csak beszélt tovább, majd újból hangosan áldást ad. A sok elhárított unszolás után, hogy menjen le – s mintha a nagy jelenetet látnók: Beteljesedett. Uram, legyen meg a Te akaratod – engedi, hogy elvigyék a harctérről.

Az a siri hang, mely utoljára jött ki ajkán, úgy kongott, mint a megrepedt harang szava, mely borzongást váltott ki az emberből, siró fájdalmat, a nagy összeomlást látván. Úgy lobbant ki a nagy fény, mint a gyertya utolsó lángjai: egyet-kettőt még lobbannak, kissé fel-felserceg a kanóc, azután vége.

Úgy mentiünk el a templomból, mint ahogy a tanítványok mehettek el a Golgota hegyéről az Úr halála után.

Azért mondom el mindezeket, mert egyrészt nem olvastam sehol ezen részleteket, másrészt oly badarságokat írt néhány lap, ami nem áll! Így teljesen légből kapott az, hogy a nagy püspök utolsó szava az lett volna, hogy: «En talán a poklot nem teremtettem volna.» Megáll az ember esze, mit nem talál ki némely ujságíró, de érthető, hogy sokan örülnének, ha nem lenne pokol, de kár ezt a nagy püspök utolsó szava gyanánt beállítani.

Az is teljesen helytelen, mit a katolikus lapok is írtak, hogy a nagy összeomlás után, mikor testében a katasztrófa megtörtént, össze-vissza beszélt volna, eltért volna a tárgytól, stb.

Csodálatos, sőt isteni megnyilatkozás volt, hogy még így, már a halálból is lelke reflexmegnyilatkozásai teljesen logikus egészet alkottak.

Aki ismeri Prohászka püspök konferenciáinak menetét – így én is, ki húsz év óta hallgattam – az tudja, hogy ő az utolsó előtti beszéde végén a hallgatókat a bűnbánatra és gyónásra szokta felhívni.

A nagy püspök beszédének váza lelkében élt. És mikor teste összeomlott, a lélek a neki szánt feladatot iparkodott teljesíteni. Ezért úgy akart ő elmenni, ezért akarta folytatni a beszédet akkor is, mikor már a test meg volt halva. A lélek, ez a csodálatos gyönyörűséges lélek, az élt, az küzdött akkor is, az kötelességét még teljesíteni akarta.

*Ez a nagy püspök drámai összeomlásában is csodálatosan szép utolsó szereplésének hiteles története.*⁷⁰

*

Potyondy Imre, az egykori püspöki titkár ezeket jegyezte fel utolsó beszédéről: A lezüllött magyar családi életéről kezdett beszélni. „Jön hozzám egy asszony, kilenc gyermeket nevelt fel. Volt nálam délután egy másik asszony, egy modern anya, ha ugyan lehet anyának nevezni... A magyar családok bűnein sírt fel utoljára. Azután az ifjúsághoz fordult. Váratlanul megcsuklott a hangja. Balkeze élettelenül hanyatlott le a szószékről. Megtörtén hirdetete ki testamentumát: «Fiatalemberek, hozzátok szólok! Nincsen más kódex, csak az evangélium.» Elnémult, még egyszer

⁷⁰ FH, 1927. április 7., 5. o.

tört ki hang belőle, hogy megújítsa örök hitvallását: «Íme, az Isten béránya, aki elveszi a világ bűneit.»⁷¹

*

Mindegyik visszaemlékező megegyezik abban, hogy agyvérzésével küszködve mereven nézett az oltár felé, a tabernákulumra.

Miközben Prohászka fölment a szószékre, utolsó szentbeszédére, Norberta nővér otthon, az Anyaház kápolnájában a pad alatt ránézett órájára, hogy lélekben ott legyen ő is az Egyetemi templomban. Természetesen ekkor még nem sejtette mindazt, ami történt fél óra múlva. A kápolnában litánia volt, melyet Breyer István prelátus végzett. Erről Norberta naplójában ezeket olvasom: „*Vacsoránk alatt telefonhoz hívnak. Főnöknő anyánk telefonáltja: Püspökatyánkat baldali agyvérzés érte! Amíg ők haza nem érkeznek, nem szabad ezt a nővérekkel tudatni... Néhány perc múlva már Denisz nővérral autón rohantunk. A Lánchíd pesti végén már zúgott az Egyetemi templom harangja.*”⁷²

Ezalatt átvitték az agyvérzést kapott püspököt a szószékről a Központi Szeminárium vendégszobájába, ami most a rektori lakosztály előszobája. Többen hallották, hogy ezt suttogta a körülötte riadtan állók felé: „*Favete linguis*” (maradatok csendben).

Itt orvosai ágyba fektették, felducolt párnákkal. Üzentek Herczog Ferenc professzornak, kezelőorvosának, aki ismerte, és igyekezett lebeszélni az utolsó hónapok felfokozott munkatempójáról. Az akkori orvosi gyakorlat szerint eret vágott a püspök karján, hogy ezzel is enyhítse a fennálló életveszélyt, az agyvérzést, melynek következtében egész bal oldala megbénult. Ehhez az orvosi beavatkozáshoz fűződik egy mindmáig élő megható történet. Amikor ugyanis a professzor eret vágott, az élet-halál harcát vívó püspök karjából sok vér folyt le a padlóra. A jelen lévő nővérek azonnal gézzel föltörölték. Ez a vérrel áztatott gézdarab máig megvan a püspöki levéltár Prohászka archívumában. Ennek egy részecskéjét M. Szántó Cherubina megkapta Horváth Kálmán plébánostól a Prohászka-hagyaték egykori őrzőjétől. Az erről készített fényképet tartalmazza a Barlay Ö. Szabolcs: *Prohászka Ottokár életének titka* című könyv 145. oldala.⁷³

1926. április 2. szombat

Prohászka Ottokár halála

Másnap délelőtt, április 2-án szombaton még Herczog professzor azt telefonálta Potyondynak, hogy van némi remény az életbenmaradáshoz, de ha úgyis lesz, félig béna marad. Ezután hirtelen megváltozott egészségi állapota, beállott az agónia. Erről az óráról Norberta nővér ezeket írja: „*Márványfehéren, majdnem ülő helyzetben, erősen feltámasztva feküdt. A fején nagy jégtömlő. Arca csodálatosan nyugodt. Karján nagy kötés a vérvétel óta... Kedves főnöknő anyánk és Camilla nővér Atyánk fejénél állnak... Az orvos a lábfejeket kitakarta bokáig... Mielőtt eltávoztunk volna, visszamentünk, hogy még egyszer némán elköszönjünk. Püspökatyánk jobb szeméből ekkor egy nagy könnycsepp csordult ki.*”⁷⁴

A visszaemlékezések között az egyik legmegrendítőbb az a följegyzés, amely Prohászka

⁷¹ HK, 504. cikkely

⁷² HK, 884. és 886. cikkely

⁷³ Megtalálható a www.ppek.hu/k550.htm címen

⁷⁴ HK, 885. cikkely

egyik lelki gyermekétől, Petrányi doktortól származik. Amikor ugyanis a professzorok már elvégezték a legszükségesebb orvosi teendőket, Petrányi doktor végig az agonizáló püspök mellett maradt. A sok párnával megtámasztott ágyban fekvő Prohászka átölelve tartotta, keze a pulzusát fogta. Háromnegyed kettőkor hirtelen felzokogott a doktor. Abban a percben dobbant utolsót Prohászka püspök szíve. Petrányi doktor ömlő könnyei a püspök halott arcán peregtek végig. Az orvos megnézte az óráját: percnyi pontossággal szombat délután háromnegyed kettőkor halt meg a püspök.⁷⁵

A szoba zsúfolva papokkal, orvosokkal. Közben megérkezik Fehérvárról húga, Irma. A halálos csendben az ő zokogását lehet csak hallani. Közben az Egyetemi templom legmélyebb harangja zúgott, és tudtára adta ország-világnak: meghalt Prohászka püspök.⁷⁶

A rádió szétsugározza Magyarország gyászát. Az Egyetemi templom, majd a Papnövelde folyosói megtelnek a halottas szoba felé igyekvő tisztelgőkkel.

A szoba közepére áthelyezett ágyon fehér miseruhában fekszik a nagy halott. Ágyát egyre több virág borítja.

A halott Prohászka, Márton Lajos rajza⁷⁷

Karinges kispapok váltják egymást, mint ajtónállók. Az ajtó belső oldalához állított nehéz, széles térdeplővel lehet a betódulni akarókat visszatartani. Legtöbben rózsafüzérüket vagy szentképüket szeretnék holttestéhez érinteni.⁷⁸

Közben szinte szünet nélkül hallani, amint az ajtónálló kispap halkán kérleli a sorban állókat: „Itt nem lehet megállni, itt nem lehet megállni...”

Az első nagy koszorút Ravasz László református püspök küldi. Valaki átnyújt az ajtóból egy szál gyönyörű liliomot. Ezt Norberta nővér átveszi, vigyázva úgy helyezi el, hogy a liliom kelyhe a püspök szívére boruljon.⁷⁹

⁷⁵ HK, 912. és 1076. cikkely

⁷⁶ HK, 886. cikkely

⁷⁷ TL, 203. o.

⁷⁸ HK, 886. cikkely

⁷⁹ HK, 887. cikkely

A tisztelgők sokasága egyre nőtt a ravatal körül. Egyszer csak jön egy egyszerű munkásember, fölmege a ravatal lépcsőjén, és megáll a halott püspök fejénél. Nézi hosszasan, megindultan. És megszólal hangosan szívéből: „Szépen éltél, így nem élt senki, mint Te éltél. Szép halálod volt, megérdemelted!”⁸⁰

*

Halála napján a Missziótársulat kápolnájában gyászmiséet mutattak be. Norberta nővér ezt a különös esetet írja le. A „szentmise alatt egyszer csak nővéreink feje fölött – a tabernákulumból vagy tabernákulumtól – felém áramlik valami, s bal felől Atyánk biztató, meleg hangja súgja nekem – «Jobb nektek, ha én elmegyek!»”⁸¹

Hasonlóan misztikus epizódról számol be Schütz professzor: „Ott voltam Ottokár püspök úr halálánál. Mikor ott tudtam őt hagyni, hazasiettem, hogy otthon zavartalanul imádkozhassam érte. Az ágyam végén van imazsámolyom, erre térdelve próbáltam a lelkem összeszedni... Ebben a pillanatban bal felől, jobb felé emelkedő, széles, izzó, narancs színű fénysávban suhant el előttem Ottokár püspök boldogságtól tündöklő arca! – A tanár úr mindkét karjával mutatta a balról jobbra suhanó fényt. – A hitemet teszem rá, hogy ő ebben a pillanatban üdvözült.”⁸²

A fenti epizódhoz a következőket szeretném fűzni: tudni kell, hogy Schütz professzor a legszigorúbb piarista tanárok egyike volt, aki dogmatikájával világhírnévre tett szert. A legkevésbé nevezhető misztikus élményeket átélő és velük foglalkozó teológusnak. Arról ugyan meg volt győződve, hogy Prohászka életében halálos bünt soha nem követett el, mégis különösnek minősülnek az előbb leírtak, hiszen ezek nem kézzelfogható, és nem a dogmatika szabályai közé szorítható élmények. Én ismertem őt és személyiségét. Szinte hihetetlennek tűnik Prohászka „megdicsőüléséről” írt sorai. Ha ezeket elmondta, és le is jegyezték, akkor számomra hitelesnek mondható.

Dienes Valériának is különös misztikus kapcsolata volt a halott püspökkel. Halála után közvetlenül (április 4-én) ezt írja Pápára édesanyjának: „...légy teljesen nyugodt, én győzőm és vállalom ezt a nagy lelki fájdalmat; tudtam nyugodt és külsőleg teljesen rendes viselkedéssel végig imádkozni Atyánk ágya körül térdelők között azokat a fölséges és szent pillanatokat, mikor lelke elszakadt gyönyörű viruló testétől és szép arcának életszínét felváltotta a lassan ráboruló nyugalmas fehérség. Oly szép volt és annyira nem félelmes, csak felemelő a maga kegyetlen fájdalomosságában. Nem volnék a gyermeke, ha jajveszékelnék. Különben is egészen velem van folyamatosan, csak éppen nem látom. Életében megígérte, hogy ha elment, még jobban fog segíteni, mint itt. Nekem több erőm van, mint valaha...”⁸³

*

A halál híre futótűzként terjedt el. Csernoch hercegprímáshoz csak késve érkezett el a hír, mert Szerbiában gyógyíttatta magát egy zárdában. A súlyos beteg főpaphoz Ernszt Sándor és Turi Béla utaztak le. Amikor a hírt tőlük megtudta, bevonult hálósobájába, és egész nap nem érintkezett senkivel sem. Ezalatt írta meg cikkét a magyar katolicizmushoz, amelynek lényege: a vezér meghalt, ne riadjunk meg. Maradjunk továbbra is rendezett csatasorban... acies bene ordinata. Így ismerte el a prímás, bár ő volt az ország első főpapja, a nemzet

⁸⁰ HK, 891. cikkely

⁸¹ HK, 887. cikkely

⁸² HK, 648. cikkely

⁸³ Szabó Ferenc: Eszméletcsere in PÉ2, 287. o.

vezére mégis Prohászka Ottokár volt.⁸⁴ A hercegprímás – aki négy hónap múlva követte Prohászka a túlvilágon – így írt püspök társáról: „*Prohászka a magyar papság örök mintaképe marad az alázatosságban, az Isten dicsőségéért és a lelkek üdvéért önzetlen buzgóságban. Soha kitüntetésért nem vágyott, sőt azt elhárította. Mint egyszerű presbyter lépett a püspöki trónra, amikor ... a magyar nemzet egységes lelkesedése tőle azt az áldozatot elvárta, hogy püspökséget vállaljon. Mint püspök is megőrizte igénytelen szerénységét. A törtetést, irigységet, támadást és az éles kritikát nem ismerte. Fölényes szelleme nyugodtan trónolt a magasságban, s onnan örülni tudott mindenki sikerének. Sértések és fájó kritikák nem értek föl hozzá. Föltétlen engedelmességet tanúsított előljárói iránt. Életének egyetlen célja volt az Isten dicsősége és a lelkek üdve.*”⁸⁵

1926. április 3–6. vasárnap–szerda

Prohászka Ottokár ravatala és temetése

Szombaton este még úgy gondolták, hogy április 3-án, vasárnap a Kerepesi temetőben állítják föl a ravatalt, mert az Egyetemi templomban a délelőtti istentiszteletek és a délutáni nagybőjti ájtatosságok miatt nem lehetett. Végül a szemináriumban volt a ravatal egész nap, és este hat órakor, az ájtatosságok befejeztével vitték át az Egyetemi templomba. „*Nagy szállító kosarakba kerül a rengeteg virág. A megbízottak féltő nagy gonddal emelik át az egyszerű barna fakoporsóba. Ez olyan, amilyent még végrendeletében óhajtott: «Teljesen egyszerű legyen!» Az asszisztencia felsorakozik a koporsó elé.*”⁸⁶

A vasárnapi nagymise után Tóth Tihamér tartotta szokásos szentbeszédét, melyet a rádió is közvetített. Beszéde végén így emlékezett meg az elhunyt püspökről: „*Ma az egész katolikus Egyházban feketevasárnap van, de nekünk, magyar katolikusoknak különösen „fekete” vasárnapunk. Tegnapelőtt este roskadt össze itt, ezen a szószéken egy apostolutód, aki lángszavával annyi összedőlt keresztet emelt fel a magyar lelkekben, mint talán még senki ebben az országban. Jajongva sikoltoz a nagy űr, melyet távozása lelkünkben hagyott; összefacsarodik a szívünk, mikor veszteségünkre gondolunk; de aztán felegyenesedik szomorú lelkünk, ha feltekintünk a keresztre, melyért nagy püspökünk annyit fáradott: Stat crux, dum volvitur orbis! Minden elmúlik a földön, mindennek vége, de áll a Krisztus keresztye! ... Testvér, nézd, itt fekszik nagy püspökünk pár lépésre tőlünk kiterítve; jöjj, térdelj le velem halott püspökünk ravatalához, a kereszt tövéhez, és imádkozzad el igazán, megrendült lélekkel:*

*Ó, jó nekem, Uram, te kezébe esnem;
Soha ne is engedj más helyet keresnem.
Most, most, Uram, most nincs senki másom, látod;
Jöjj, hát, melengess fel halvány kis virágod! (Sík S.)
Amen!”*⁸⁷

Reggeltől véget nem érő menet. Hosszú négyes sor állt kinn az utcán a Szeminárium előtt. Csak lassú menetben lehetett megközelíteni a bejáratot.⁸⁸ Egész vasárnap állandó

⁸⁴ HK, 350. cikkely

⁸⁵ TL, II. rész, 13. o.

⁸⁶ HK, 887. cikkely

⁸⁷ TT, 188–189. o.

⁸⁸ HK, 536. cikkely

folyam gyanánt özönlött nemcsak a főváros, hanem a vidék népe is.

Este negyed hétkor körmenetben átviszik az egyszerű fakoporsót a templomba. A templomban a papság és a missziós nővérek a szentélyben helyezkedtek el, a koporsót gyertyaerdő közepén helyezték el a katafalkra. A halott jobbja a hozzátartozók, balján pedig a szertartást végző Ernszt Sándor prelátus a segédletével. Ezalatt a hívek az orgona hangja mellett énekelték az egyház régi halottas énekét: „Ments meg engem, Uram az örök haláltól”. Az ének végeztével Ernszt prelátus a szokásos egyházi szertartások között beszentelte a koporsót. Ezután még este nyolc óráig jöttek a koporsóhoz a búcsúzni szándékozók.

*Prohászka Ottokár halotti maszkja
(Bory Jenő műve)*

Április 4-én, hétfőn már a kora reggeli órákban megkezdődtek a templomban a gyászmisék az elhunyt püspök lelki üdvéért. A püspök ravatalánál a Szent Imre kollégium növendékei állnak díszőrséget, és változatlanul tartott tovább a hívek zarándoklása a koporsóhoz. A hétfői nap folyamán legalább százezerre lehet azoknak a számát tenni, akik a ravatalt meglátogatták. Három napon keresztül zarándokolt nemcsak a főváros, hanem mondhatni az egész ország népe Prohászka püspök ravatalához.

Kedden, április 5-én tartják az ünnepélyes gyászmisét, melyet Caesare Orsenigo nuncius mutatott be. Ott volt Horthy Miklós kormányzó is. Az utolsó evangélium után Glattfelder Gyula csanádi püspök, az ország egyik leghíresebb szónoka tarja a gyászbeszédet: „*Krisztus*

*dalnoka elzengte minden énekét, tele merítette szent örömmel az ő népének lelkét” – kezdte beszédét.*⁸⁹

Prohászktat soha nem látott gyász kíserte, mely – nyugodtan mondhatom – egyedülálló a nemzet történetében. Még királyt sem temettek úgy Magyarországon, mint ahogy Prohászktat búcsúztatták. A gyászmenet az Egyetemi templomtól az Erzsébet hídon keresztül a Déli pályaudvarig tartott, ahonnan Székesfehérvárra vitték a koporsót a sírhelyére.

Erről Norberta nővér a következőket írja: „A gyászmisén, a gyászmenetben ott voltunk mi, nővérek, csaknem mindnyájan. Mintha egy óriási missziós-kék szemfedő úszott volna Atyánk koporsója után... Mentünk, mindenki gyalog... Egyszer, már a Krisztina körúton, megáll az egész menet. Kinek a rendeletére? És miért?

A gyászkocsi néhány pillanatra megállt Anyaházunk portája előtt. Az utolsó előtti stáció a Déli pályaudvar érkezési oldalán van. Atyánkat itt ravatal várja... körülálljuk valamennyien... Vass József zokogja el búcsúztatóját:

–...és Te nem fogsz többé ide megérkezni.”⁹⁰

*A gyászmenet az Erzsébet hídon a Déli pályaudvar felé*⁹¹

A hatalmas gyászkocsit hat koromfekete ló vontatta. A gyászmenetben haladt Horthy Miklós feleségével és az ország és a főváros sok vezetője. A gyászfelvonulás egész ideje alatt

⁸⁹ TL, 7–11. o.

⁹⁰ HK, 889. cikkely

⁹¹ SzF, 382. o.

zúgott a főváros összes templomának harangja. A Déli pályaudvar érkezési oldalán Glattfelder Gyula nagy papi segédlettel beszentelte a halottat, és Vass József mondott még búcsúbeszédet.⁹²

A különvonat hosszú kocsisorának utolsó kocsijába tették a koporsót, melyet virágerdő borított.

Az Ottokár Árvaház növendékei szürke egyenruhájukban húzódnak megrettenve az Intézet zászlaját tartó nővér mellé. A virágos vagon ajtaja bezárul... letérdelnek az emberek. A vonat lassan megindul Fehérvár felé az árvák csoportja előtt, és a kék-keresztes zászló fehér selyme leomlik a földre. Az árvák így búcsúztak el életük megmentőjétől, a szent püspöktől.⁹³ Hangos sírással szaladtak a vonat után: „*Ne vigyék el püspökatyánkat!*”⁹⁴

*

Fehérvárig minden állomáson térden állva fogadták a hívek a vonatot. Iskolás gyerekek, fedetlen fejű öregek, fiatal földművesek...⁹⁵ A különvonat öt óra után érkezett a gyászleplel borított fehérvári pályaudvarra.

Fehérvárról az állomásról a Székesegyházba vitték a holttestet. A halotti zsolozsmák elvégzése után megnyitották a templomot a hívek számára. Este hét órától egészen reggelig a cserkészek és díszruhás rendőrök által őrzött ravatalnál a kongregációk tagjai imádkoztak. A temetési szertartás április 6-án, szerdán reggel kilenc órakor kezdődött. A szertartást Szmracsányi Lajos egri érsek végezte. Schütz Antal tartott beszédet, melyben hangsúlyozta: Prohászka Ottokárt nem lehet közönséges mértékkel mérni. Onnét gyászmenettel a Szentháromság (vagy Hosszú) temetőbe vitték örök nyugalomra.⁹⁶

Prohászka egész egyszerű temetést kért magának. Meghagyta, hogy a koporsóján ne legyen felirat s hogy egyszerű tölgyfakoporsóban temessék. Megtiltotta a bebalzsamozást is, amely püspököknél szokásos. „*Úgy akarok porladni, mint a többi más emberek*” – mondta. Akaratát teljesítették. Azt a kívánságát is kifejezte még a püspök, hogy a Szentháromság temető kápolnájában legyen felravatalozva, mert félt attól, hogy ünnepi menetben kísérik ki a temetőbe, egész életében ugyanis megütközéssel látta a temetést kísérők fecsegését és a kegyelet hiányát. Ezt a kérését viszont nem tudták teljesíteni, mert az egyházi liturgia úgy írja elő, hogy a püspököt a Székesegyházából kell temetni. De a gyászmenetben nem volt fecsegés, hanem szótlan, néma meghatottság.⁹⁷

Halála után

Még április 6-án, a temetés napján, a legszegényebb fehérvári városrész, a vasútvidéki (búrtelepi) új egyházközség vezetősége rendkívüli közgyűlésre hívta össze a hívőközösséget. Április 8-án a közgyűlés elhatározta, hogy méltó Isten-házát építenek a nagy püspök befogadására. Megindult a gyűjtés a városban, az egyházmegyében és az egész országban.

1929 februárjában kiírták a tervpályázatot az emléktemplomra. A 171 jeligés pályázat közül dr. Fábián Gáspár budapesti műépítész „Vir Dei” (Isten embere) jeligéjű pályázata nyeri el az első díjat és a megbízást.

Október 3-án „megtörtént az első kapavágás az Ottokár emléktemplom építésére” (Székesfehérvári Napló). November 17-e az alapkövetétel napja. 1930. április 13-án

⁹² TL, 18. o.

⁹³ HK, 889. cikkely

⁹⁴ HK, 1078. cikkely

⁹⁵ HK, 1079. cikkely

⁹⁶ TL, 22–28. o.

⁹⁷ FH, 1927. ápr 10., vezércikk

megkezdik a kőműves és vasbeton munkálatokat. Ugyanez év november 9-én a harminc méteres vasbeton kupolára fölkerül a kereszt. 1933. november 5-én vasárnap délelőtt megtörténik a templom felszentelése.

*A Prohászka emléktemplom, tervezte: Fábrián Gáspár*⁹⁸

1936. december 28-án felállítják a fehér márvány szarkofágot. A templomi síremlék szobrát – ugyancsak fehér márványból (angyal felfogja a lehanyatló püspököt) – Orbán Antal budapesti szobrászművész készítette.

1938. május 30-án este a Szentháromság temetőből ünnepélyesen átszállítják a koporsót a Székesegyházba, ott egy napig még hódolnak előtte a hívek. Június 1-én délelőtt körmenetileg átviszik az új Prohászka emléktemplomba, és Serédy Jusztinián hercegprímás, Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök utódja és Glattfelder Gyula csanádi püspök liturgikus közreműködésével megtörténik a végleges elhelyezés.

1984-ben a templomkertben felállították Prohászka bronzszobrát – Fülöp Elemér alkotása –, melyet 1947. áprilisában a budapesti Károlyi kertben ledöntöttek és onnan eltávolítottak.⁹⁹

*

Prohászka utóéletéről, a számtalan imameghallgatásról, sőt csodás eseményről sokan

⁹⁸ SzF, 383. o.

⁹⁹ MK, 43. o.

tudnak és sokan írtak is. Jó tudni azt, hogy a harmincas években a Prohászka emléktemplomban, közel a sírjához, állt egy pulpitus, rajta egy nagy könyv, melybe beírták a sírját meglátogattak nevüket és azokat a rendkívüli eseményeket, melyeket átéltek Prohászka közbenjárását kérve. Sajnos ezek az iratok eltűntek. Kultuszát előről kell megalapozni – a híveknek... Kérjük a közbenjárását, mert megígérte életében, hogy halála után még jobban fog segíteni...

„... Kérünk, add meg nekünk azt a kegyelmet, hogy mielőbb oltárainkon tisztelhessük őt, és így válják valóra benne és mibennünk is a szeretet végső győzelme. Ámen” (Ima Prohászka Ottokár boldoggá avatásáért)

Források

DVH

Dienes Valéria: Hajnalvárás, Szent István Társulat, Budapest, 1983.

DVO

Dienes Valéria: Az orkesztika iskola története képekben (Fenyves Márk válogatása), Orkesztika Alapítvány, Budapest, 2005.

FH

Fejérmegyei Hirlap, 1926. és 1927. évfolyam számai.

HK

Horváth Kálmán: Prohászka a szívekben – Magyar Fioretti, Prohászka Baráti Kör, Székesfehérvárott 2009. Megtalálható a www.ppek.hu/k550.htm címen is.

LGyPécs

Boldogemlékű Prohászka Ottokár pécsi egyetemi ifjúsági lelkigyakorlatai, Pécsi Egyetemi templom igazgatósága, 1927. Megtalálható a www.ppek.hu/k575.htm címen is.

LGyV

Jegyzetek Ottokár püspök 1927 március hó 9–12.-ig Veszprémben tartott lelkigyakorlatáról, Egyházmegyei könyvnyomda Veszprém, 1927. Megtalálható a www.ppek.hu/k576.htm címen is.

LGyPápa

Prohászka Ottokár pápai lelkigyakorlatának jegyzete, mely gorsírasos lejegyzésben maradt ránk. Megtalálható a www.ppek.hu/k516.htm címen.

MK

Prohászka Ottokár: Modern katolicizmus, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1990.

Napló

Prohászka Ottokár: Naplójegyzetek, 1–3, második kiadás, Agapé–Távlatok–Ottokár Püspök Alapítvány, Szeged–Székesfehérvár 1997. Megtalálható a www.ppek.hu/k314.htm, www.ppek.hu/k315.htm és www.ppek.hu/k316.htm címen is.

NE

Némethy Ernő: Prohászka Ottokár életrajza, különlenyomat a „Prohászka: Tanulmányok. Összegyűjtötte Brisits Frigyes dr” című munkából, 1928. Megtalálható a www.ppek.hu/k572.htm címen is.

NyB

A Nyolc Boldogság – misztérium. Vörösmarty Nyomda, Székesfehérvár, 1927.

PÉ2

Prohászka ébresztése – II. (szerk. Szabó Ferenc), Ottokár Püspök Alapítvány és Távlatok,

Budapest, 1996. Megtalálható a www.ppek.hu/k365.htm címen is.

SzF

Szabó Ferenc: Prohászka Ottokár élete és műve, Szent István Társulat, Budapest, 2007.

TL

Prohászka Ottokár emlékalbum (szerk. Toldy László), Mercedes, Budapest 1927.

TT

Tóth Tihamér: Krisztus király, Összegyűjtött munkái, XIII. kötet, Szent István-Társulat, Budapest , 1935.

Névmutató

- Ágoston, Szent, 30
 Antigoné, 34
 Arisztotelész, 23
 Balmes, Jaime Luciano, 22
 Bárdos Lajos, 7, 9, 10
 Báthory Nándorné, özv., 4, 5
 Beethoven, Ludwig van, 40
 Bergson, Henri, 6
 Bory Jenő, 49
 Bory Jenőné, 11
 Breyer István, 44
 Brisits Frigyes, 54
 Brückner János, 41, 42
 Camilla nővér, 18
 Cecília nővér, 39
 Csapodi István, 39
 Csernoch János, 47
 Dante, Alighieri, 31
 Demény Dezső, 7, 9
 Denisz nővér, 38, 39, 44
 Dienes Gedeon, 6, 11
 Dienes Valéria, 6, 7, 11, 47, 54
 Ernst Sándor, 47, 48
 Erzsébet, Szent, 43
 Fábián Gáspár, 43, 51, 52
 Farkas Edit, 13, 17, 37, 39
 felsőeöri Nagy Pál, 13
 Fenyves Márk, 54
 Ferenc, Assisi Szent, 6, 17, 36
 Fisot, 30
 Ford, Henry, 14
 Fülöp Elemér, 52
 Gallus, Jacobus, 9
 Glattfelder Gyula, 49, 50, 52
 Goethe, Johann Wolfgang, 29
 Gyomlay Gyula, 36
 Haydn, Franz Joseph, 9
 Hegyi Árpádné, 4
 Herczog Ferenc, 18, 45
 Horthy Miklós, 6, 49, 50
 Horváth Kálmán, 45, 54
 Hugó bácsi, 39
 Jankovich Béla, 13
 János, Istenes Szent, 18, 19, 29
 Jókai Mór, 11
 József, Szent, 18, 19, 22, 27, 28
 Katalin, Sienai Szent, 26
 Kisteleki István, 11
 Kolping, Adolph, 18
 Kosztolányi Dezső, 5
 Koudela Géza, 39
 Kovács János, 11
 Kriegs-Au Emil, 6, 11, 38
 Kriegs-Au Mella, 38
 Langhammer János, 11
 Lea nővér, 4, 36
 Lebó István, 37
 Liszt Ferenc, 10
 Lívia (Quo vadis), 34
 Lizenmayer Sándor, 43
 Margit, Alacoque Szent, 19
 Mária, Szűz, 28
 Márton Lajos, 46
 Melánia nővér, 18
 Mindszenty József (lásd Pehm József), 17
 Murillo, Bartalmé Esteban, 19, 29, 32
 Nemes Antal, 17
 Némethy Ernő, 4, 5, 6, 40, 54
 Newman, John Henry, 24
 Norberta nővér, 11, 13, 14, 18, 36, 38, 39, 44, 46, 49
 Notburga nővér, 39
 Ödipusz, 34
 Orbán Antal, 52
 Orsenigo, Caesare, 49
 Pál, Szent, 23, 32, 34
 Pasteur, Louis, 30
 Pehm József, 17
 Perti, Giacomo Antonio, 9
 Petrányi Győző, 45
 Potyondy Imre, 4, 11, 12, 36, 39, 44, 45
 Poverello (lásd Assisi Szent Ferenc), 36
 Près, Josquin des, 9
 Prohászka Irma, 45
 Puran Singh, 8
 Ravasz László, 16, 46
 Répás József, 40
 Schopenhauer, Arthur, 29, 31
 Schubert, Franz, 19
 Schütz Antal, 46, 47, 51
 Secchi, Angelo S. J., 28
 Serédy Jusztinián, 52
 Shakespeare, William, 8
 Shvoy Lajos, 52
 Sík Sándor, 48
 Szabó Ferenc, 47, 55
 Szántay-Szémán István, 37
 Szántó Cherubina, 45
 Szmrecsányi Lajos, 51
 Szokratész, 22
 Tabódy Tibor, 13
 Tamás, Aquinói Szent, 18

Teréz nővér, 18, 37
Teréz, Avilai Szent, 28
Teréz, Lisieux-i Kis Szent, 27
Toldy László, 55
Tolsztoj, Lev, 8
Tóth Tihamér, 16, 48, 55
Turi Béla, 47

Ursus (Quo vadis), 34
Varga Damján, 28
Vass József, 50
Vasvári Pál, 37
Zavaros Aladár, 13
Zavaros István, 14
Zola, Émile, 22